

RÁCZ LILLA*

A SZEMÉLY ÉS A DOLOG FOGALMÁNAK (LEHETSÉGES) VÁLTOZÁSAI A MESTERSÉGES INTELLIGENCIA ÉS A KRIPTOVALUTÁK VILÁGÁBAN**

Kaphatnak-e a robotok valaha jogi személyiséget? Mennyire kezelhetők a kriptovaluták hagyományos fogalmaink alapján jogi értelemben vett dolgokként? A jogirodalom és maga a jogásztársadalom is, különösen az első kérdés kapcsán, egyelőre megosztottnak tűnik. A legutóbbi és a jelenlegi évszázad technológiai forradalma éppen olyan új világot teremt, amely a nyugati jogokat, azok fogalomrendszerét és intézményeit talán korábban sosem látott kihívások elé állíthatja. A legtöbb gazdasági, társadalmi változást, technológiai újítást a jog és azon belül a magánjog mind ez idáig kezelni tudta azzal, hogy elméleti viták, polémia után, a hagyományos fogalmi keret jelentését némileg bővítve, a klasszikus klaszifikáción valamennyire változtatva, az adott jogrendszeren belül elhelyezte a felmerült újítást, akár egy új jogalanykör elfogadásával, akár egy új dologtípus megalkotásával. Ennek a megoldásnak a hatékonysága azonban a mesterséges intelligencia, a robotika és az informatika egyre jobban összefonódó fejlődésének és a kriptovaluták terjedésének korában újfent nehéz feladat elé állíthatja a jogtudományt. Kisajátíthatja-e magának az ember a jogalanyiságot adó jogképesség jogi adományát? A jogi személyek jogrendszerbe való befogadása, jogalanyként elismerése lezárult, de milyen kihívásokat hozhat magával egy, még a korábbiaknál is nagyobb hatással járó technológiai változás? Tanulmányomban megkísérlem felvázolni az évszázadok jogtudományi munkájának eredményeként (is) napjainkra kikristályosodott jogalanyi kört, és röviden áttekinteni azokat az érveket és ellenérveket, amelyek e kör esetleges kiterjesztése mellett, illetve ellene szólnak. A kriptovaluták jogi mivoltának megállapítására, azok jogrendszerbe való beillesztésére már születtek javaslatok, ezek közül egyet kísérel meg a tanulmány röviden bemutatni. Az angolszász jogrendszerből vett ajánlás bemutatása után, annak tanulságait is felhasználva, zárásképpen vázolom, hogy a kriptovaluták milyen helyet foglalnak el a magyar magánjog fogalmi rendszerében, különös tekintettel a Ptk. rendelkezéseire.

I. BEVEZETÉS

A mesterségesintelligencia-kutatás, a robotika és a számítástechnika talán minden korábbi technológiai újításnál nagyobb hatású, a korábbi, szinte csak történelmi léptékekkel mérhető változásokhoz képest szinte követhetetlen sebességgel, ráadásul egyre

* Tudományos segédmunkatárs, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, 1097 Budapest, Tóth Kálmán u. 4. E-mail: racz.lilla@tk.mta.hu.

** Jelen tanulmány a 129018. számú, „A jogrendszer reagálóképessége 2010–2018” című NKFIH pályázat keretében készült; a Mesterséges Intelligencia Nemzeti Laboratórium támogatásával jelent meg.

inkább összefonódó fejlődése napjainkban olyan kihívások elé állítja a nyugati jogrendszerek jogát, és különösen azok magánjogát, amelyre talán még sosem volt példa. Habár a technológiai fejlődés keltette kihívásokkal a magánjognak már korábban is vissza-visszatérően meg kellett küzdenie, a mostani technológiai környezet azonban egészen új helyzetet teremt(het).

Az erejét a rendszerszerűségéből nyerő magánjog számára a legnagyobb feszültséget mindig egy régi-új „személynek” vagy „dolognak” a rendszerébe való beillesztése vagy a rendszeren belüli áthelyezése okozta. A rendszeren belüli változást kikényszerítő impulzusok nemcsak a technológia vagy a gazdasági átalakulás irányából érkeztek, az elmúlt néhány száz év politikai, társadalmi, szociális mozgalmi (rabszolgaság eltörlése, a polgári társadalom kialakulása, a szociális igazságság és a szélesebb társadalmi bázisra épülő demokrácia gondolatának győzelme) a magánjogra is elkerülhetetlenül hatással voltak.

Két alapvető rendszerteremtő fogalma mellett, a személy és a vagyon-dolog dualizmusára épülő felfogása mellett azonban a társadalmi, gazdasági közeg minden változása ellenére, a magánjog kitarzott. Hogy a magánjog fejlődésében a jelentős válságokat és töréseket eddig sikerült elkerülni, az éppen ennek a két alapfogalomnak a stabilitásában rejtett. Vissza-visszatérő kérdés azonban, hogy ezt a stabilitást milyen lehetséges kihívások elé állítja a jog körül folyamatosan változó gazdasági, társadalmi és technológiai valóság.

A XX. század közepétől magától értetődőnek tűnt, hogy a dolog és a személy fogalma közötti határvonal soha többé nem válhat kétségesse, nem kérdőjeleződhet meg, vagy mosódhat el.¹ Jogi felelőssége kizárólag a személyeknek lehet, a dolgok mint személyiséggel nem rendelkező jogi tárgyak csak mint egy személy akaratának végrehajtói, illetve az akarata végrehajtásának eszközeiként szolgálhatnak, és úgy is kezelendők. A mesterséges intelligencia megjelenése azonban jelentős kihívások elé állíthatja a polgári jog² alapfogalmait és intézményeit. A mesterséges intelligenciának már napjainkban is rendkívül sok alkalmazási területe van: mind az ipar és a mezőgazdaság, mind a hadászat, mind az egészségügy, mind a szórakoztatóipar területén a XXI. században már többé-kevésbé bevettnek számít a mesterséges intelligencián alapuló eszközök alkalmazása. A legérdekesebb és talán a legtöbb jogi kérdést felvető változás azonban az ún. humanoid robotok megjelenése, a mesterségesintelligencia-kutatás, a robotika és a számítástechnika összekapcsolódó kutatásának egyik lehetséges terméke.

A humanoid robotok önmagukban azonban még nem állítanak megoldhatatlan kérdés elé a magánjog elméleti és gyakorlati művelőit; a dolog fogalmában minden eddig megalkotott robottípushoz hasonlóan, minden nagyobb nehézség nélkül a jog

¹ Erre az elképzelésre épül az *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata*, elfogadva és kihirdetve az ENSZ Közgyűlésének 217 A (III) határozata alapján, 1948. december 10 én, is, amikor kimondja, hogy „[m]inden emberi lény szabadon születik és egyenlő méltósága és joga van” [1. cikk] és „[s]enkit sem lehet rabszolgaságban, vagy szolgaságban tartani (...)”. [5. cikk] Vagyis emberi lényeket nem lehet dologként kezelni. www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/hng.pdf.

² A (klasszikus) magánjog és a polgári jog mint a klasszikus magán- és kereskedelmi jog egyes elemeit vegyítő jogág fogalmát most, némileg helytelenül, szinonimaként használva. A tanulmány célja és tárgya, úgy érzem, megengedi ezt a kis, tudatosan vállalt egyszerűsítést.

eszközeivel kezelhetőek lennének. A robotika és a mesterségesintelligencia-kutatás eredményeinek összekapcsolása, az ún. mesterségesen létrehozott tudat és az e tudat által megjelenített intelligencia, valamint egy humanoid robot összekötése által előidézett technológiai változások azonban komoly kihívást jelenthetnek a hagyományos személy és dolog fogalomra nézve. A mesterséges tudat és a gép összekötése és ennek a tudatnak harmadik elemként az internetre való felcsatlakoztatása nemcsak jogi szempontból vet fel komoly aggodalmakat. Hogy valaha képes lehet-e egy gép, akár saját tapasztalatai, akár a világhálón hozzáférhető információk alapján, önmagát tanítva önállóan tanulni, az még kétséges. A kérdés azonban mégis rendkívül fontos lehet, mert abban a pillanatban, ahogy erre egy gép képessé válik, előttünk áll a természetes és a mesterséges világ összekapcsolódása, sőt összemosódása. (Mindez azonban nem keverendő össze az emberi agy, a természetes intelligencia internetre való felkapcsolásának gondolatával. Amennyiben ez valaha meg is valósulhat, az emberi agy mint biológiai szerv megalkotása, illetve annak mesterséges leképezése legfeljebb ennek a folyamatnak az esetleges, kezdeti lépése lehetne.)³ Jelenlegi tudásunk szerint ennek a kivitelezése még nem valósult meg. A gép, normál emberi képességekkel mérve ugyan felfoghatatlan memóriája segítségével sem képes még önállóan, tudatosan gondolkodni és cselekedni, az alkotója, előállítója által előre beleprogramozott feladata teljesítése közben csak imitál bizonyos kognitív funkciókat. Mi történne azonban, ha egyszer ez megváltozna, és a mesterséges intelligencia „valódi” intelligenciaként, a természetes intelligencia működését leképezve, vagy azt akár meg is haladva, önálló tudattal rendelkezve, nemcsak pusztán eszközként, hanem akár tagként is szerepet kapna az emberi társadalmakban? Eljöhete-e valaha az ún. elektronikus személyek kora?

A jelenlegi technológiai fejlődés kiindulópontjának és a továbbiakban is az egyik középpontjának számító Amerikai Egyesült Államokban indult meg a technológiai vitákhoz kapcsolódóan az ún. *elektronikus személyek* jogalanyként történő elfogadása körüli, még nem kiforrott jogi polémia. Európában is megjelentek már, különösen az *Európai Parlament a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról szóló 2017-es állásfoglalásának*⁴ elfogadása körül különböző vélemények, amelyek hasonlóképpen reagáltak az elektronikus személyek elfogadásának kérdésére.

Egyes jogászok körében a mesterséges intelligencia XX. század második felétől felgyorsult fejlődésére eltérő reakciók születtek. A jogi értelemben vett személy kérdését tekintve a jogképes robotok, a jogalanyok körének az elektronikus személyekkel történő lehetséges kiterjesztése és egyáltalán a változó jogalanyiség kérdésköre a jogirodalom egyes rétegében egészen ellentétes elképzeléseket vetett fel. Mind a

³ Julia Carrie Wong: „Elon Musk unveils plan to build mind-reading implants: »The monkey is out of the bag«” *The Guardian*, 2019. július 17., www.theguardian.com/technology/2019/jul/17/elon-musk-neuralink-brain-implants-mind-reading-artificial-intelligence; Elon Musk & Neuralink: An integrated brain-machine interface platform with thousands of channels, 2019. július 16., www.documentcloud.org/documents/6204648-Neuralink-White-Paper.html.

⁴ *Az Európai Parlament 2017. február 16-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról* (2015/2103(INL)) (Brüsszel: Európai Parlament 2017). www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_HU.html.

támogatás, illetve a nyitottság,⁵ mind a határozott állásfoglalás nélküli tapogatózó feltérképezés,⁶ mind a teljes elutasítás,⁷ illetve türelemre intés⁸ talaján álló nézetekkel találkozhatunk. A továbbiakban a mesterséges intelligencia és a számítástechnika kutatásának szülőföldjén kibontakozott elméleti háttérrel segítségül hívva, angolszász jogrendszerekből érkező, illetve az angolszász jogrendszert ismerő és annak felfogását többé-kevésbé követő szerzők álláspontjainak felhasználásával, a problémának csak vázlatos ismertetésére tehető kísérlet. Mivel a tanulmány nagyobbik, első részét érintő témakörben olyan felvetésekre alapozott problémák megoldására adott válaszok figyelembevételével ismertetem az álláspontokat, amelyek felmerülése legalábbis bizonytalan, ezért a megoldási javaslatok megfogalmazását nem a szükségszerűség hajtja. Két dolgot mégis előre kell bocsátanom. Egyrészt a tanulmányban nagyobb teret fogok szentelni a jogi értelemben vett személy fogalmának és ahhoz kapcsolódóan a jogképes robotok kérdésének, még akkor is, ha a jogképes robotok problematikájának megoldása nem tartozik a legsürgetőbb jogtudományi problémák közé. Ha a jogképes robotok kérdése valaha valóban felmerül, az jóval élesebb, az alapfogalmakat is érintő kérdéseket fog felvetni a jogtudomány és a magánjogtudomány berkein belül, mint a kriptovaluták jogi besorolása, aminek a tanulmány második, valamennyivel kisebb részét szenteltem. Másodszor: amikor a jogi értelemben vett személy kifejezést használom, akkor a magánjogi/polgári jogi értelemben vett személyre gondolok (feltételezve, hogy a mesterséges intelligencia, a robotika és a számítástechnika fejlődésének a jogalanyiség/jogképesség fogalmával érintett jogalanyi kör bővítésére gyakorolt hatása elsősorban a magánjogi jogalany, jogképes személyek csoportjainak kiterjesztését, kiegészítését igényelné), a közjogi értelemben vett személy, jogi személy fogalmát nem érintve.

⁵ Előbbire példa: Lawrence B. SOLUM: „Legal personhood for artificial intelligences” *North Carolina Law Review* 1992/4. 1231–1287. Utóbbira lásd Samir CHOPRA – Laurence F. WHITE: *A Legal Theory for Autonomous Artificial Agents* (The United States of America: University of Michigan Press 2011) különösen 186–189.

⁶ Robert VAN DEN HOVEN VAN GENDEREN: „Do We Need New Legal Personhood in the Age of Robots and AI?” in Marcelo CORRALES – Mark FENWICK – Nikolaus FORGÓ (szerk.): *Robotics, AI and the Future of Law* (Singapore: Springer 2018) 15–55.; Robert VAN DEN HOVEN VAN GENDEREN: „Legal personhood in the age of artificially intelligent robots” in Woodrow BARFIELD – Ugo PAGALLO (szerk.): *Research Handbook on the Law of Artificial Intelligence* (Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing 2018) 213–250.; Robert VAN DEN HOVEN VAN GENDEREN: „Does Future Society Need Legal Personhood for Robots and AI?” in Erik R. RANSCHAERT – Sergey MOROZOV – Paul R. ALGRA (szerk.): *Artificial Intelligence in Medical Imaging: Opportunities, Applications and Risks* (Chamn: Springer 2019) 257–290.

⁷ Joanna J. BRYSON – Mihailis E. DIAMANTIS – Thomas D. GRANT: „Of, or, and by the people: The legal lacuna of synthetic persons” *Artificial Intelligence Law* 2017/3. 273–291.

⁸ Ugo PAGALLO: *The Laws of Robots Crimes, Contracts, and Torts* [Law, Governance and Technology Series 10] (Dordrecht: Springer 2013); Ugo PAGALLO: „Vital, Sophia, and Co.—The Quest for the Legal Personhood of Robots” *Information* 2018/9 230. www.mdpi.com/2078-2489/9/9/230; S. M. SOLAIMAN: „Legal personality of robots, corporations, idols and chimpanzees: a quest for legitimacy” *Artificial Intelligence and Law* 2017/2. 155–179.

II. A MAGÁNJOG HAGYOMÁNYOS SZERKEZETE, FOGALMAI

A társadalmat alkotó személyek közötti viszonyok szabályozására és az egyes személyek közötti viszonyoknak a társadalmi meggyőződés által meghatározott keretek között tartására alakult, illetve alakul ki minden állammá szerveződő emberi közösségben a jogrendszer. A jogszabályok legfőbb funkciója, hogy a személyek közötti jogviszonyokhoz kötődő egyes emberi cselekedeteket, magatartásokat az adott társadalom által elfogadott vagy elfogadhatónak tartott irányba terelje. Magánjogi értelemben jogviszonyról olyan vagyoni vagy személyi viszony esetében beszélhetünk, amely polgári jogi értelemben vett személyek között jön létre, és amelyeket a polgári jogi jogszabályok, elsősorban a polgári jog kódexe, a *Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény* (a továbbiakban: Ptk.) a mellérendeltség és az egyenlőség elvei szerint szabályoznak. (Ptk. 1:1. §)

A jogviszony egyik eleme, a jogalany az, amely jelen témánk szempontjából figyelmet érdemel (jogalany, jogi értelemben vett személy, jogképes személy, jogi személyiség a továbbiakban szinonimaként használva). Jogalany nélkül magánjogi jogviszonyról nem beszélhetünk.

A jogalanyok személyi köre többször is változott a magánjog történetében. A jelenlegi, általánosan elfogadott megoldás kialakulásáig, miszerint a polgári jogi értelemben vett jogalany, a személy intézményébe két jogalanyi kört értünk, a természetes személyeket (emberek) és a jogi személyeket, hosszú út vezetett.⁹ A jelenlegi jogalanyi kör további bővítése pedig egyelőre nem tűnik aktuális kérdésnek.¹⁰ Egy lezártnak tekintett jogalanyi kör kapcsán azonban talán mégis érdemes feltenni a kérdést, hogy legalább elméleti szinten lenne-e lehetőség arra, és mi lenne annak a feltétele, hogy a határozott vonalak mentén rögzült fogalmi elkülönülés és csoportosítás ellenére egy, a jövőben megalkotandó új személytípus, a lehetséges jogalanyok körének bővítésével, bekerülhessen azok közé.

A magánjog világa hagyományosan, már az ókori Róma joga óta három területre osztott. Gaius római jogtudós nyomán a személy(ek) joga, a dolgok vagy a vagyon joga¹¹ és a keresetek joga alkotta és alkotja napjainkban is a magánjog alapvető szer-

⁹ A jogi személyek jogi létének alátámasztására szolgáló elméletek legkönnyebben áttekinthető összefoglalását még mindig Moór Gyula műve adja: Moór Gyula: *A jogi személyek elmélete* [A Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának Kiadványsorozata 2. szám] (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia 1931) 37–287.

¹⁰ Lásd SOLAIMAN (8. lj.); BRYSON [et al.] (7. lj.) 285–288.; PAGALLO 2018 (8. lj.). Vö. VAN DEN HOVEN VAN GENDEREN: „Do We Need” (6. lj.) 42–50.

¹¹ A Gaius nevéhez köthető rendszer kapcsán ki kell emelni, hogy habár Gaius a személyek és a dolgok között valóban éles határvonalat húzott, de a vagyonjog kifejtése során, a három területet, a tulajdonjogot, az öröklési jogot és a kötelmi jogot főként didaktikai, de nem dogmatikai okokból választotta el egymástól; vagyis a vagyon fogalmában, mint egységben gondolkodott. „A római jogászok a dolog (rész) fogalma bármely jogilag biztosított gazdasági érdekét bevontak, bármely jogot, amelynek pénzbeli ellenértéke volt, amit ilyen módon számon lehetett tartani.” [„*The Roman jurists linked the thing (res) with any legally guaranteed economic interest, any right or rights having monetary value, that a person could hold in respect thereof.*”] George MOUSOURAKIS: *Fundamentals of Roman Private Law* (Berlin: Springer 2012) 119.

kezetét.^{12–13} Mindazonáltal a mai jogtudomány még mindig nem tudott nyugvóponttra jutni abban a kérdésben, hogy az „egyszerű” res, illetve persona fogalmán tulajdonképpen mit is értettek, érthettek a rómaiak. A római jog az alapfogalmak (például jogi értelemben vett személy, jogtárgy, jogi tény) és az intézmények (szerződés, felelősség, tulajdonjog) definíciójának megalkotásával „adása maradt” az utókoroknak. Az eljövendő évszázadok jogtudományára várt a feladat, hogy a külső gazdasági, társadalmi, politikai, technológiai változások hatására olyan újabb fogalmakkal gazdagítsák, a „régí” intézmények jelentésének kidolgozása, illetve kibővítése mellett a magánjog anyagát (például természetes és jogi személy, jogképesség, cselekvőképesség, vétőképesség), amelyek az ókori római jog szerkezete mellett, magánjogi paradigmaként, ma már megkérdőjelezhetetlen alapjait képezik a magánjognak.

III.1. JOGI ÉRTELEMBEN VETT SZEMÉLYEK

III.1.1. AZ EMBER MINT (MAGÁN)JOGI ÉRTELEMBEN VETT SZEMÉLY

Polgári jogi értelemben az ember, a természetes személy az, amely a jogalanyok, a személyek archetipusát adja. A jogi értelemben vett személy, alapvetően az emberre mintázott fogalmának kialakítása viszonylagos tisztasággal követhető végig a jogtörténet lapjain, egyes jeles jogászok műveinek nyomán. Ennek a jogtörténeti folyamannak a felvázolásához a továbbiakban A. J. Kurki megállapításaira és rendszerezésére¹⁴ támaszkodom (a jogtörténeti korokban és helyszíneken a területi korlátok miatt jelentős ugrásokkal, de bízva abban, hogy az alapvető gondolati fejlődés így is követhető lesz).

Kurki szerint¹⁵ az ember mint jogi értelemben vett személy fogalmának kialakításában, a korábban már felvázolt Gaius-féle rendszer megszületését követően a következő jelentős előrelépés a francia reneszánsz kori jogászprofesszor és huma-

¹² A sors furcsa firtora okán a nyugati magánjog, legalábbis annak szerkezete egyik legnagyobb atyjáról magáról ugyanakkor meglehetősen kevés információval rendelkezünk. Az okokat lásd Peter STEIN: *A római jog Európa történetében* (Budapest: Osiris 2005) 31–33.; George MOUSOURAKIS: *A Legal History of Rome* (Abingdon: Routledge 2007) 117.

¹³ Gaius Institúciói I. könyvének 8. pontja szerint: „*Omne autem ius, quo utimur, vel ad personas pertinet vel ad res vel ad actiones. Sed prius videamus de personis.*” Kijelentéséhez igazodva Institúcióinak első könyvében a személyekre vonatkozó anyagot tárgyalta, a második és harmadik könyvben pedig a dolgokról, illetve a mai értelemben vett vagyonról szól (a negyedik könyvben a mi fogalmaink szerinti perjog szerepelt). A történelmi fejlődés során az anyagi részek elhelyezésében ugyan bekövetkeztek bizonyos változások, de alapjaiban ez a Gaius által felállított rendszer, szerkezet, amelyet nyilvánvaló hasznossága okán maga Iustinianus császár is átvettett a Corpus Juris Civilis megszerkesztésekor (Inst. 1, 2, 12.; Dig. 1, 5, 1.), mind a jogtudományban, mind a jogalkotásban (elég csak a régi és az új magyar Ptk. rendszerére utalni) napjainkig érezteti hatását.

¹⁴ VISA A. J. KURKI: „Why Things Can Hold Rights: Reconceptualizing the Legal Person” in VISA A. J. KURKI – TOMASZ PIETRZYKOWSKI (szerk.): *Legal Personhood: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn* [Law and Philosophy Library No. 119] (Cham: Springer 2017) 69–89, 71–74, 79–81. VISA A. J. KURKI: *A Theory of Legal Personhood* (Oxford: Oxford University Press 2019) 31–53., 62–68.

¹⁵ Lásd KURKI 2017 (14. lj.) 72. KURKI 2019 (14. lj.) 35.

nista, Hugo Donellus nevéhez fűződik. Donellus a iustinianusi *Corpus Iuris Civilis*-t kora szellemiségének megfelelő kétkedéssel forgatta, miközben egy új jogrendszer alapjainak lerakásával kísérletezett. Fő művében, a civiljogról írott kommentárjában (*Commentarii in iure civili*) egy új, jogtechnikai értelemben vett jogalanyfogalom kidolgozása során a személy, a *persona* (eredeti római jelentése színházi álarc) fogalmát határozta meg kiindulópontként: személynek számított minden egyén, aki pozitív értelemben vett *status libertatisszal*, *civitatisszal* és *familiae*-vel bírt. Donellus ugyanakkor még nem tett egyértelmű különbséget a személy és az ember fogalma között. Ennek a lépésnek a megtétele Hermann Vultejusra (nem keverendő össze unokájával, Hermann von Vultejusszal) várt, akinek az értelmezése szerint mindenki, aki emberi lénynek tekinthető, az *homo*, és minden emberi lény, aki még polgárjogi státusszal is rendelkezik, az *persona*, vagyis személy. Vultejus volt talán az első, aki világos különbséget tett a két fogalom között, és aki először kijelentette, hogy mivel a rabszolgák nem voltak *personae*, így jogképességgel, jogi személyiséggel sem rendelkeztek.¹⁶

A jogi értelemben vett személy fogalmának kialakításában a későbbiekben kiemelkedő szerepet játszott Hugo Grotius, Samuel von Pufendorf, Gottfried Leibniz és Christian Wolff. Munkásságuk idejére, a XVII. század, illetve a XVIII. század elején, a nem angolszász, kontinentális jogtudományban, az alapelvek és jogintézmények kialakulásának folyamatában uralkodóvá vált egy tendencia, amelynek során a jogi értelemben vett személy fogalma egyre inkább elszakadt az ember természeti lény mivoltától, és egy olyan jogalany képe kezdett körvonalazódni, amelynek legfőbb adottsága a jogok és kötelezettségek bírásának képessége.¹⁷ Wolff különbséget tett *homo moralis* és *persona moralis* között. *Homo moralis*on értette a lehetséges jogalanyi kört, vagyis azokat, akik jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezhetnek, míg a *persona moralis* azoknak a körét fedte, akik ténylegesen is jogokkal és kötelezettségekkel bírtak.¹⁸

Friedrich Carl von Savigny, a történeti jogi iskola atyja *System des heutigen römischen Rechts* című munkájában a személy fogalma kapcsán úgy foglalt állást, hogy a személy – legyen az természetes vagy jogi személy – jogi értelemben azért személy, mert jogképességgel rendelkezik, vagyis jogai és kötelezettségei lehetnek. A jogképesség azonban önmagában még jogügyletek kötéséhez és teljesítéséhez – például szerződéskötéshez – kevés. Egy szerződés megkötéséhez nemcsak jogké-

¹⁶ Lásd KURKI 2017 (14. lj.) 72. KURKI 2019 (14. lj.) 35–36. A jogképesség, jogalanyiség, jogi személyiség, személyiség jogi értelemben vett fogalmakkal a jogi diskurzusok során mindazonáltal nagyon óvatosan kell bánni. A fogalmak ugyanis nem azonos jelentésűek az angolszász és a kontinentális jogrendszerekben. A kontinentális jogrendszerekben a személyiségi jogok kialakításával a személyiség elveszítette sokáig a személy fogalmával egyező, azzal szinonim mivoltát, és árnyaltabb jelentést kapott. Angolszász jogrendszerekben, a tort law logikája nyomán, amely a sértő cselekedetet és a nem sértett jogalanyt vagy jogtárgyat tekinti kiindulópontnak a személyiség és a személy fogalmának megkülönböztetése nem jelentős. Meghatározható különbséget én sem érzékelek a két fogalom között, így a tanulmányban a hagyományos szóhasználatot igazodom.

¹⁷ Lásd KURKI 2017 (14. lj.) 72. KURKI 2019 (14. lj.) 36–38.

¹⁸ Lásd KURKI 2017 (14. lj.) 72. KURKI 2019 (14. lj.) 38–39.

pesség, de cselekvőképesség is szükséges.¹⁹ Ezek a „képességek” mint feltételek a mai napig elválaszthatatlanok a jogi értelemben vett személy fogalmától.²⁰

Savigny munkásságának hatása nem állt meg a kontinens határainál. John Austin németországi tartózkodása idején ismerkedett meg a német jogtudománnyal, és a német jogtudományban akkora már rögzítődött rendszeralapú gondolkodás átvételét kísérte meg a Csatorna túlsó oldalán kifejtett munkássága során kamatoztatni. Austin volt az első angolszász jogtudós, aki a jogi értelemben vett személy mivoltot „a joggal való bírás képességével”²¹ azonosította. Thomas Holland az angol és a német jogtudomány eredményeit szintetizálva ugyancsak úgy gondolta, hogy a személyeknek jogok és kötelezettségek alanyainak, vagyis jogalanyoknak kell lenniük (a fogalom megalkotása ugyancsak Savigny érdeme), más szóval mind saját jogaik érvényesítésekor, mind az ellenük érvényesített kötelezettségek teljesítésekor jogalanyként kell eljárniuk. Természetes személy kizárólag az az emberi lény lehet, akit a jog alkalmasnak „talál” arra, hogy jogok és kötelezettségek alanya legyen. Ezt a felfogást több angolszász gondolkodó is átvette (W. H. Rattigan, Frederick Pollock, John Salmond és John Chipman Gray).²²

A XVIII., XIX. századi német jogtudomány eredményei, az ókori római joghoz hasonlóan, különösen a személyek joga kapcsán, napjainkig éreztetik hatásukat. A modern akarat-²³ és érdekelméletekre²⁴ és azok hatásaira most ki nem térve meg-

¹⁹ Lásd KURKI 2017 (14. lj.) 72–73. KURKI 2019 (14. lj.) 44–45.

²⁰ Példaként álljon ki a hatályos magyar polgári kódex, a 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről vonatkozó rendelkezései. Természetes személyek vonatkozásában: 2:1. § (1) bek. Minden ember jogképes: jogai és kötelezettségei lehetnek. 2:8. § (1) bek. Minden ember cselekvőképés, akinek cselekvőképességét e törvény vagy a bíróság gondnokság alá helyezést elrendelő ítélete nem korlátozza. Jogi személyek vonatkozásában: 3:1. § (1) bek. A jogi személy jogképes: jogai és kötelezettségei lehetnek.

²¹ Lásd KURKI 2017 (14. lj.) 73. Árnnyaltabban Austin elméletéről lásd KURKI 2019 (14. lj.) 49–50.

²² Lásd KURKI 2017 (14. lj.) 73. KURKI 2019 (14. lj.) 50–51.

²³ Az akaratelmélet szerint jogképesnek lenni annyit tesz, mint kötelezettségeink fölött uralmat gyakorolni. A kötelezettségek fölötti uralomhoz azonban nem elég a „passzív” jogképesség, ahhoz „aktív” jogképességre, a mi fogalmaink szerint cselekvőképességre is szükség van. Így az ítélőképesség, illetve belátási képesség híján ezen elmélet szerint viszonylag széles körű jogalanyi kör szorulna ki a jogi értelemben vett személyek sorából. Lásd KURKI 2017 (14. lj.) 81. H. L. A. HART akaratelméletével kiegészítve lásd KURKI 2019 (14. lj.) 66–68.

²⁴ Az érdekelméletek szerint jogokkal csak azok rendelkezhetnek, akiknek érdekük fűződik azokhoz, és akiknek az érdekei kötelezettségek útján megerősítést is nyerhetnek. Ezen elmélet szerint bárki vagy bármi, akinek, vagy aminek egy meghatározott döntés, vagy helyzet, vagy éppen annak elmaradása a javát vagy érdekét szolgálja, és aki, legalább minimális mértékben érzékeli is tudja ezen érdekeit (vagyis, aki érzi, tudja, mert rendelkezik már minimális mértékű öntudattal, hogy egyes döntések az előnyére, mások a hátrányára szolgálnak), vagyis akár egyes állatfajok, vagy a terhesség utolsó trimeszterében az embrióknak is már jogalanyisággal kell rendelkezniük. Ez az elmélet legalábbis megkérdőjelezhető. Hasonló jogi dilemma merült fel a polgárháború előtti Egyesült Államokban élt rabszolgák jogi helyzetével kapcsolatban is. Bizonyos büntetőjogi védelemmel, vagyis az életük védelméhez fűződő érdekekkel, már a rabszolgák is rendelkeztek, de vajon ez azt jelentette-e, hogy jogalanyok is minősültek. A válasz erre egyértelműen: nem. Az egyes esetek kezelése eltérő megközelítést igényel. A jogrendszerek az embriók érdekeit elismerik, legalábbis embrióletük későbbi szakaszában és az abortusz törvények rendelkezéseivel igyekeznek azokat tiszteletben tartani. Az embriók jogalanylété azonban még ugyancsak kérdéses. Az állatok érdekvédelme az állatvédelmi törvények, rendelkezések útján valósul meg, de attól még az állatok jog-

állapítható, hogy a jelenlegi európai és észak-amerikai, összefoglalóan nyugati jogtudomány a múlt századi elméletek alapján, azokat meg nem kérdőjelezve természetes személyként és így jogképesként még mindig túlnyomórészt azokat az emberi lényeket ismeri el, akik az élve születés és a halál mint jogi tényként kezelt történet közötti állapotban vannak (a *pro-life* vagy *pro-choice* vitát most nem érintve). A cselekvőképesség általános feltétele pedig a megfelelő érzelmi és értelmi intelligencia elérése és a nagykorúsághoz szükséges korhatár betöltése.²⁵ Az elektronikus személyek minden eddigi fejtegetés és a felsorolt feltételen alapján egyértelműen kikerül(né)nek a lehetséges jogalanyi körből.²⁶

III.1.2. A JOGI SZEMÉLYEK MINT JOGI ÉRTELEMBEN VETT SZEMÉLYEK

A jogi személyek jogalanyisága kapcsán szembesült utoljára története során a jog, és különösen a magánjog a külső, gazdasági tényezők felől érkező nyomás és az addig bevett jogi dogmatika között feszülő éles ellentét okozta problémákkal, annak ellenére, hogy a jogi személyek jelenléte, alapítása és működése (különbéféle személy- és dologegyesülések formájában) már a dogmatikai fogalomalkotás hajnala előtt is, minden viszonylag fejlettebb gazdasági, társadalmi rendszerrel rendelkező államban bevettnek volt tekinthető. Egyes források szerint alapítványyszerű, a templomok fenntartását ellátó jogalanyok már az ókori Egyiptomban is léteztek,²⁷ ahogyan a római jog számára sem volt ismeretlen a tagjaiktól független jogképességgel felruházott ún. személyegyesülések (*universitates personarum*). A római posztklasszikus korban kezdett kialakulni az a gyakorlat, hogy bizonyos célra rendelt vagyontömegeket (*universitates rerum v. bonorum*) is elláttak önálló jogképességgel.²⁸ A középkori kánonjogban született meg az ún. morális személy fogalma, amely elméleti síkon összekötő kapcsot jelentett az ún. fikciós elmélethez, amely az általános felfogás szerint Savigny nevéhez fűződik. Az újkori elméletek megszületéséhez hozzájárult, hogy a nagy földrajzi felfedezések hatására kibontakozó, majd felélénkülő globális

tárgyaknak tekintetnek továbbra, is és nem jogalanyoknak. A rabszolgák pedig attól, hogy minimális érdekeik elismerésre találtak, még nem minősültek jogalanyoknak, hiszen polgári jogi szempontból semmilyen jogosultsággal nem rendelkeztek (tulajdonjogi jogosítványaik erősen korlátozottak voltak, polgári eljárásjogi jogaik pedig nem voltak). Mindez csak arra mutat, hogy a jogalanyiság meghatározása egyes esetekben meglehetősen árnyalt és összetett feladat (hiszen a jogtörténet az amerikai rabszolgák kapcsán már produkált arra példát, hogy lehet egy ember személy pusztán büntetőjogi értelemben, miközben magánjogi értelemben pusztán tárgynak tekintetik). Lásd KURKI 2017 (14. lj.) 79–81. KURKI 2019 (14. lj.) 65–66.

²⁵ Hogy mi tesz egy embert természetes személlyé, más kritériumok alapján is meghatározható. A mesterséges intelligencia és a természetes személyek közötti legjelentősebb eltéréseket, a mesterséges „lények” hiányosságait felsorakoztató egyes érvelések szerint természetes személy csak az lehet, aki rendelkezik lélekkel, öntudattal, a szándékos és célzatos cselekvés képességével, érzelmekkel, érdekekkel és szabad akaráttal. Lásd SOLUM (5. lj.) 1262–1274.

²⁶ Vö. CHOPRA–WHITE (5. lj.) 157–159.

²⁷ Lásd VAN DEN HOVEN VAN GENDEREN: „Do We Need” (6. lj.) 30.

²⁸ FÖLDI András – HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei* (Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó 132008) 230.

kereskedelem az 1600-as évektől magával hozta a korábban sosem látott gazdasági funkciót betöltő és kereskedelmi forgalmat lebonyolító új gazdasági társaságok megszületését. Ezekre az új gazdasági, társadalmi kihívásokra a jognak választ kellett adnia. A megoldás a jogi személyek jogba való beemelése volt.

A jogi személyek jogba való beemelését viszont kiépített jogi érvrendszerrel kellett alátámasztani. A fikciós elmélet (Savigny, Puchta és az egész történeti jogi iskola) szerint egy jogi személyt megillető, egy jogi személy javára fennálló jogok esetében mivel a jogi személyt alkotó, attól különállóan létező egyes emberek nem lehetnek egy másik személyt, a jogi személyt megillető jogok alanyai, ezért „[i]lyenkor az elmélet *fictio útján képzel magának egy valakit*”, aki a jogok alanya lehet és ez a valaki a jogi személy.²⁹ A fikciós elméletre reakcióként megszülető realitáselmélet (fő képviselője a Gierke–Beseler-féle *Genossenschaftstheorie*, de idesorolható Zitelmann elmélete a jogi személyekről mint testetlen akaratokról vagy Binderé, aki szerint a jogi személy erkölcsi realitásként megnyilvánuló akarat) szerint „[a]z ember *organismus, de nemcsak az ember az, hanem vannak társadalmi, etikai műorganismuskok is.*”³⁰ Az egyéb elméletek, például Jhering valódi és színleges személy elmélete, Brinz személyi vagyon–célvagyon elmélete, Szász–Schwarz Gusztáv sajátos célvagyon elmélete,³¹ valamint Kelsen tárgyi jogi feltételektől függő mesterséges jogalanyisága, valamint Moór Gyula beszámítási elmélete³² külön-külön és egy az egyben sem tettek kísérletet másra, mint a jognak egy már adott külső helyzetre adott válaszána (utólagos) alátámasztására.

Az angolszász jogrendszerekben a jogi személyek elismerése a jogrendszerben kevesebb problémát okozott, általában úgy tartották, hogy a jogi személyek végső soron visszabonthatók az őket alkotó természetes személyekre,³³ és így végső soron

²⁹ Az elmélettel szemben megfogalmazható tömör kritika szerint: Kritika: „[H]a igaz, hogy alany nélkül jog nem létezhetik, és jogalany csak ember lehet, akkor az által, hogy egy nem létező alany helyébe képzelünk magunknak egy embert, ez által a jog nem fog könnyebben létezhetni. A *fictio* nem pótolja a valóságot. *Fictiv* szövegre nem lehet kalapot akasztani.” SZÁSZY-SCHWARZ Gusztáv: *Institúciók és pandekták* (Budapest: Politzer 1900) 41–42. A fikciónak a személyek jogában játszott meghatározó szerepére angolszász jogrendszerből vett példákkal lásd: DAVE FAGUNDES: „What we talk about when we talk about persons: The language of a legal fiction” *Harvard Law Review* 2001/6. 1745–1768.

³⁰ Kritika: „Ez azonban merő romantika, hasonlatokkal játszó dialektika, a mely nem mond semmit.” Lásd SZÁSZY-SCHWARZ (25. l.) 42.

³¹ „Helyesen tehát azt kell mondanunk: a mit az egyes ember vagyonának mondunk, az is egy bizonyos cél (egy konkrét ember boldogulása) érdekében összetartott célvagyon. Szerintem »alany« a szó hagyományos értelmében, sem mint »akarat-alany«, sem mint »érdekalany« nem kritériuma sem a jognak, sem a vagyonnak. A mi neki kritériuma, a mi nélkül jog és vagyon nincsen, az nem az alany, hanem a cél. Hogy ezt a célt »alany«-nak akarjuk nevezni? szóhasználati kérdés. Ha az »alany« szót már meg nem szoktuk volna annyira, bizonyára nem hoznám javaslatba. De ha a »cél« helyébe az »alany« szót substituáljuk, ne felejtjük, hogy a régi szóval új fogalmat kötünk össze.” SZÁSZY-SCHWARZ Gusztáv: *A jogi személy magyarázata* (Budapest: Franklin 1907) 120.

³² Lásd Moór (9. l.) 323–349.

³³ Lásd SOLUM (5. l.) 1238–1239. Az angolszász jogtudománynak a jogi személyekről alkotott elképzeléseire példaként lásd: A. V. DICEY: „The Combination Laws as Illustrating the Relation between Law and Opinion in England during the Nineteenth Century” *Harvard Law Review* 1904/8. 511–532.; GEORGE F. DEISER: „The Juristic Person.—I.” *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register* 1908/3. 131–142.; GEORGE F. DEISER: „The Juristic Person.—II.” *University*

a jogi személyt alkotó természetes személyek azok, akik a jogok és kötelezettségek hordozói, azonban a kontinentális elméletek megismerésétől sem zárkóztak el, ha az saját érvrendszerük alátámasztását segítette.³⁴ A jogi személyek elfogadását elősegítette, hogy betagozódásuk a jogi fogalmi piramisba nem vetett fel etikai kérdéseket, miközben a gazdasági problémák megoldására alkalmasnak bizonyult. Emellett beemelésük a jogalanyi körbe súlyos dilemmákkal dogmatikai értelemben sem járt, hiszen a jogi személyek nem a természetes személyek helyére, hanem azok mellé érkeztek a jogalanyok csoportjába. Az ún. elektronikus személyek kérdése azonban, még csak a lehetőség szintjén említve is, ha gazdasági kétségeket és dogmatikai dilemmákat nem, de etikai kételyeket mindenféleképpen felvet: hiszen az elektronikus személyek esetében nem kizárólag olyan személyekről lenne szó, amelyek végső soron a jog elismerésének köszönhetik kizárólag jogi létezésüket, hanem létük értelme éppen abban rejlene, hogy a jog elismerésétől függetlenül is, valamilyen formában, de „léteznének” (még ha mindössze egy hardverbe telepített memóriahalmazként is). Ennek a „létezésnek” a kezelése pedig az embert mint természetes személyt a középpontba állító fogalmi kategóriákkal nehezen látszik megvalósíthatónak.

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk, hogy a jogi értelemben vett személy minőség a polgári jog dogmatikája szerint napjainkra elválaszthatatlanná vált a jogalanyiság és a jogképesség fogalmától. A jogképesség fogalmának kidolgozása a magánjogi dogmatika alkotása, tulajdonképpen a jogalanyiság meghatározására szolgált. A jogi értelemben vett személy fogalmának tisztázásához azonban a jogképesség fogalmára épülő érvelés még nem elég. A jogképességgel történő felruházás lépése mindig következménye egy alanyi kör vagy csoport jogi értelemben való személyként történő elismerésének, ahogy azt a jogi személyek kapcsán láttuk. De mi alapján minősülhet egy alanyi kör jogi értelemben vett személynek?

III. 2. JOGI ÉRTELEMBEN VETT SZEMÉLYEKRE VONATKOZÓ ELMÉLETEK

A mesterséges intelligenciával felruházott robotok elektronikus jogi személyekként történő elismeréséhez sem a természetes, sem a jogi személyek létét alátámasztani törekvő elméletek nem nyújtanak támogatást. A jogi személyek „*létjogosultságát*” nem kellett igazolni akkor, amikor a létüket igazolni törekvő elméletek megszülettek, hiszen akkor már működésüket és gazdasági hasznosságukat senki sem vonta kétségbe, senki sem kérdőjelezte meg. Mindössze elméletileg is alá kellett támasztani azt, ami a gyakorlatban már működött. Az elektronikus személyek esetében azonban más a helyzet. Elektronikus személyek a gyakorlatban még nem léteznek

of Pennsylvania Law Review and American Law Register 1909/4. 216–235.; George F. DEISER: „The Juristic Person.—III.” *University of Pennsylvania Law Review and American Law Register* 1909/5. 300–314.; Bryant SMITH „Legal Personality” *Yale Law Journal* 1928/3. 283–99.; Arthur W. MACHEN, Jr.: „Corporate Personality” *Harvard Law Review* 1911/4. 253–267; Arthur W. MACHEN, Jr.: „Corporate Personality (Continued)” *Harvard Law Review* 1911/5. 347–365.

³⁴ John DEWEY: „The historic background of corporate legal personality” *Yale Law Review* 1926/6. 655–673.

(ahogyan az is kérdéses, hogy valaha létezni fognak-e). Azonban már ennek a lehetősége is számos kételyt és kérdést szül. Hogyan tehető egy mesterséges intelligenciával ellátott eszköz felelőssé az általa okozott kárért, ha a kár természetes személyekre még többszörös áttétellel sem hárítható? Hogyan köthet egy gondozó robot adásvételi szerződést a tulajdonosa nevében, ha nincsen se jogképessége, se cselekvőképessége? Hogyan ítélandó meg az, ha a gondozó robot a felügyeletére bízott személy tulajdonának vagy akár személyének védelmében a támadás elhárításához szükséges mértéket túllépi? A jognak már előre készülnie kell a válaszokkal, megvizsgálva azokat a lehetséges megoldásokat is, amelyekkel akár az elektronikus személyek jogalanyi léte is alátámasztható vagy akár utólagosan igazolható. Hogy mi alapján válhat társadalmi viszonyok, gazdasági körülmények, etikai elvárások nyomására jogi értelemben vett személlyé, a korábban elfogadott két kategória mellett, egy újabb alanyi kör, arra különböző felfogáson, megközelítéseken alapuló elméletek születtek. A következő fejezetben Ngaire Naffine rendkívül érdekes, mégis az elektronikus személyek lehetséges jogalanyisága kapcsán talán a leginkább használható hármas rendszerét mutatom be röviden.³⁵

III.2.1. „A VIGYORI MACSKA”

Ngaire Naffine rendszere első elemének az ún. „*Cheshire Cat*” elmélet (vagyis „*Vigyori Macska*”) elnevezést adta.³⁶ Személynek lenni, e felfogás szerint, nem jelent többet vagy mást, mint a jog döntése alapján jogokkal és kötelezettségekkel rendelkezni, vagyis jogképesnek lenni. Morális vagy etikai szempontokat ez a felfogás teljesen figyelmen kívül hagy. Minden a jog(alkotó) döntésén múlik, azt ruház fel jogképességgel, akit vagy amit (vagyis bárkit vagy bármit) jónak lát, ha annak véleménye szerint gyakorlati, társadalmi haszna van. Az elmélet nagy előnye, hogy nem rekeszt ki senkit, illetve semmit a jogalanyiság lehetséges köréből. A jog akár mesterségesen létrehozott szerkezeteket is felruházhat ezek alapján jogképességgel, jogalanyisággal.

Az elmélet alapján a természetes és a mesterséges vagy éppen a jogi személyek közötti különbségtétel feleslegessé válik. Minden jogi értelemben vett személy kizárólag azért jogképes, kizárólag azért személy, mert a jog felruházta ezzel a képességgel, illetve a jogalanyisággal. Ha megvonják jogképességét, ha megfosztják minden jogától és kötelezettségétől, jogalanyisága éppen úgy el fog tűnni, jogi értelemben éppen úgy meg fog szünni létezni, ahogyan azt *Vigyori Macska* tette az *Alice Csodországban* című mesében. Ezek alapján jogi értelemben személy lehet bárki és bármi, amennyiben a jog akár egyetlen alanyi joggal is felruházta, és amíg ettől a jogától a jog meg nem fosztja, személy is marad, legalábbis jogi értelemben.

³⁵ Ngaire NAFFINE: „Who are law’s persons? From Cheshire cats to responsible subjects” *Modern Law Review* 2003/3. 346–367. A személy mivolt egy másik érdekes összefoglalását adja például: Jens David OHLIN: „Is the concept of person necessary for human rights?” *Columbia Law Review* 2005/1. 209–249.

³⁶ Lásd NAFFINE (35. l.) 350–354.

III.2.2. „MINDEN GONDOLKODÓ EMBERI LÉNY”

Naffine elméleti rendszerének második eleme szerint jogi értelemben vett személynek tekinthető minden gondolkodó emberi lény.³⁷ Ahhoz, hogy valaki jogi értelemben vett személynek minősüljön, egy feltételnek kell eleget tennie, embernek kell lennie, embernek kell születnie. Ez az emberi lényeken kívül mindent és mindenki mást a jogalanyi körből kirekesztő gondolkodás volt hosszú időn át a jogi rendszerek alapvető kiindulópontja. Az ember mint jogalany ennek a gondolkodásnak köszönheti kiemelkedő szerepét a jogalanyok sorában. Ez az elméleti kör erősen kötődik jogon kívüli, az emberi létről alkotott, biológiai, illetve metafizikai, erkölcsi elképzelésekhez, amelyek a jog világától elszakadva, absztrakt metafizikai kérdésekhez vezetnek. Kizárólag az lehet e szerint az elmélet szerint jogi értelemben vett személy, így jogalany, aki olyan feltételeknek felel meg, amelyek meghatározása kívül esik a jog terrénumán. A személy, jogalany és az ember fogalmak szinonimává tételének meg van az az előnye, hogy egyetlen emberi lényt sem zár ki a jogalanyok köréből, azonban a jogalanyok körébe nem is enged be senki és semmi mást. A jogi személyek csak akkor lesznek jogalanyok, ha elfogadjuk azt az állítást, hogy a jogi személyek nem többek és nem mások, mint a jogi személyeket alkotó természetes személyek közötti jogviszonyok hálózatai. E szerint az elmélet szerint az elektronikus személyek azonban semmilyen módon nem válhatnak jogi értelemben vett személlyé.

III.2.3. „RACIONÁLIS, ÉSZSZERŰ, FELELŐSSÉGTELJES »EGYEDEK« ”

A harmadik elmélet szerint jogi értelemben vett személyek az ún. racionális, észszerű, felelősségteljesen cselekvő „*egyedek*”, „*alanyok*” lehetnek.³⁸ Ennek az elméletnek lényege, hogy jogalanyisággal csak az ruházható fel, aki bizonyos mérhető szellemi képességekkel, meghatározott intelligenciahányadossal rendelkezik, így bizonyítva a jogi értelemben vett személy mivolta való érdemlegességét. E szerint az elmélet szerint még egyes emberi lények, a gyermekek vagy a korlátozott belátási képességgel rendelkező felnőttek is kiszorulnának a jogalanyok köréből. E szerint az elgondolás szerint az emberi lét ugyan előfeltétele a jogalanyiság elérésének, de még nem elégséges ahhoz. Ami jogalannyá tesz valakit (vagy valamit), az a racionális gondolkodáson, az észszerűségeen alapuló felelősségteljes döntéshozatal és cselekvés képessége (amihez a megfelelő szellemi képességek elengedhetetlenek). A harmadik elmélet a legszűkebben határozza meg a lehetséges jogalanyok körét, amiből nemcsak a jogi és az elektronikus személyek, de egyes természetes személyek is kiszorulnának.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy ma nincsen olyan támogatott és széles körben elfogadott elmélet, amelyre alapozva az elektronikus személyek jogalanyisága elfogadható lenne. Röviden talán érdemes kitérni arra, hogy kik vagy mik len-

³⁷ Lásd NAFFINE (35. l.) 357–361.

³⁸ Lásd NAFFINE (35. l.) 362–365.

nének azok az elektronikus személyek, akik vagy amik a jogalanyiség kérdése kapcsán figyelmet érdemelhetnek a jövőben.

IV. ELEKTRONIKUS SZEMÉLYEK MINT JOGI ÉRTELMBEN VETT SZEMÉLYEK?

Az elektronikus személyek kérdése az ún. humanoid, vagyis emberszerű robotok megjelenésével merült fel élesebben. A humanoid robotok önmagukban még nem vetnek fel nehezen megoldható jogi dilemmákat. A robotika, a számítástechnika és a mesterségesintelligencia-kutatás összekapcsolódó fejlődése azonban magában rejtheti annak lehetőségét, hogy a megszokott, automatikus válaszok hosszú távon már nem bizonyulnak elégségesnek. Mi választja el, a jogon kívül, a mesterségesen intelligenssé tett tárgyakat a természet által intelligenssé tetté, ha végső soron mind a kettő ugyanúgy gondolkodik és cselekszik. Hogyan lehet képes a jog ezt kezelni?

Az elsődleges kérdés, amire választ kell majd adnia a jognak, hogy jogalanyként vagy jogtárgyként kívánja-e kezelni ezeket a tárgyakat. Erre a kérdésre a válasz sokáig egyértelmű volt. A robotok, mint az emberi akarat végrehajtására szolgáló eszközök, kizárólag jogtárgyaknak minősülhettek.

A robot mint jogtárgy meghatározására általános definíció nem létezik. A mitológia Pygmalionját és az irodalom klasszikusait (Mary Wollstonecraft Shelley *Frankenstein avagy a modern Prométheusz* című művét, a robot szó atyjának, Karel Čapeknek 1920-as *R. U. R.* [Rossumovi univerzálni roboti] című drámáját vagy Isaac Asimov, még a mesterségesintelligencia-kutatás úttörőinek, Joseph Engelbergernek és Marvin Minskynek a fantáziáját is megmozgató munkásságát), valamint a *science fiction* világán kívül a robotok első kezdetleges megjelenési formája, az ún. automatonok, az önműködő gépek voltak, amelyek azonban még „valódi” robotnak nem voltak tekinthetők. A szó valódi értelmében vett első robotok a technológiai fejlődés későbbi fázisában, a XX. században jelentek meg. Az ún. ipari robotok az 1950-es és 1960-as években forradalmasították az autóiipari termelékenységet azon munkák beprogramozott elvégzésével, amelyek az emberek számára túl nehezek vagy túl veszélyesek voltak. Ezeket a robotok – mesterségesintelligencia-mentesen – még mechanikai feladatok elvégzésére használták fel. A robotika fejlődése és felhasználása azonban napjainkra már jóval meghaladta kezdeti szűk kereteit, elég pusztán a nanorobotok fejlesztésére utalni, de az áttörés a mesterségesintelligencia-kutatás, a számítástechnika és a robotika már többször említett összefonódása okozta és okozhatja a jövőben. Napjaink mobilis, interaktív, kommunikatív és autonóm robotjaira Andrea Bertolini hosszabb definícióját elfogadva a következők jellemzők:

„A robot – Bertolini szerint – *egy olyan gép, amely (1) rendelkezik a külső környezetével való interakciót lehetővé tevő fizikai testtel, vagy természete alapján fizikai testtel nem bír (software vagy program), (2) amelynek működését egy emberi lény vagy közvetlenül irányítja, vagy pusztán felügyeli, vagy amely akár önálló cselekvésre is képes, (3) meghatározott eltérő nehézségű (ismétlődő vagy nem ismétlődő jellegű) feladatok ellátása érdekében, amely akár eltérő lehetőségek közötti,*

*előre meg nem határozott választások meghozatalával is együtt járhat, amelynek ugyanakkor a használó, létrehozó vagy programozó döntésének megfelelően célja meghatározott eredmény elérése vagy további információk megszerzése, (4) amely, többek között, a külső környezet megváltoztatását is magában foglalhatja, (5) miközben a gép eltérő módon és mértékben emberekkel is kapcsolatba léphet, és azokkal együtt is működhet.*³⁹

Míg az elektronikus személyek keltette lehetséges jogi problémákat a robotok hagyományos fogalma még nem vetette fel, azonban a hagyományos fogalom továbbképzése, az ún. szuperintelligencia esetleges megjelenése és annak a robotok fogalmába való beépítése már jogi szempontból is megkerülhetetlen kételyeket válthat ki. A szuperintelligenciának a mesterségesintelligencia-kutatás, a számítástechnika és a robotika útján való megteremtése az, ami felvetheti a korábban már érintett kérdéseket. Szuperintelligens robotoknak azokat az önálló tanulás és öntanítás képességével felruházott robotokat érthetjük, amelyek önmaguk fejlesztése útján, mindennemű emberi beavatkozás nélkül, olyan magas intelligenciára tehetnek szert, olyan magas értelmi szintre jut(hat)nak el, amely már emberi ésszel felfoghatatlan és megközelíthetetlen. Nick Bostrom szerint szuperintelligensnek nevezhetünk minden olyan értelmes lényt, amely kognitív tevékenységét tekintve gyakorlatilag minden érdemleges területen messze túlszárnyalja az embert⁴⁰ (értve ezen mind a tudományos gondolkodást, mind a szociális képességeket).

A szuperintelligencia megjelenése jogi értelemben rendkívül súlyos következményekkel járna. Ha egy szuperintelligens robot, amit jogtárgynak tekintünk, önállóan, emberi segítség, közreműködés nélkül is képes lenne önmagától tanulni, képes lenne önállóan gondolkodni, a körülményeket mérlegelve önmagától észszerű döntést hozni, önállóan cselekedni, akkor döntésének következményeit, jogi következményeit legalábbis Naffine harmadik elmélete szerint is magának kellene viselnie. Nem nehéz belátni, hogy egy önmagát továbbfejlesztő robot, önálló tevékenysége eredményeként eljuthat egy olyan fejlődési fokozatra, amelyre már a tervezője vagy programozója, vagy akár a gyártója a robot előállításakor nem is gondolt, illetve gondolhatott. Ki viselje ilyenkor a felelősséget a robot tevékenysége eredményeként bekövetkezett esetleges károkért? Az egyik válasz erre a kérdésre az, hogy mivel a tanulás képességét is természetes személy „programozta bele” a robotba, ezért az eddigi felelősségi formák felhasználásával, leginkább a termékfelelősség rend-

³⁹ „A machine, which (i) may be either provided of a physical body, allowing it to interact with the external world, or rather have an intangible nature – such as a software or program, – (ii) which in its functioning is alternatively directly controlled or simply supervised by a human being, or may even act autonomously in order to (iii) perform tasks, which present different degrees of complexity (repetitive or not) and may entail the adoption of not predetermined choices among possible alternatives, yet aimed at attaining a result or provide information for further judgment, as so determined by its user, creator or programmer, (iv) including but not limited to the modification of the external environment, and which in so doing may (v) interact and cooperate with humans in various forms and degrees.” Andrea BERTOLINI: „Robots as products: The case for a realistic analysis of robotic applications and liability rules” *Law, Innovation and Technology* 2013/2. 214–227., 219.

⁴⁰ „Any intellect that greatly exceeds the cognitive performance of humans in virtually all domains of interest.” Nick BOSTROM: *Superintelligence: Paths, dangers, Strategies* (Oxford: Oxford University Press 2014) [Audiobook].

szerével ez a probléma minden további nélkül kezelhető lenne.⁴¹ De vajon észszerű-e, vagy igazságos-e jogilag ugyanúgy kezelni egy hűtőgép vagy mikrohullámú sütő gyártóját, mint egy önmaga tanítása által az eredeti feladatelvégző-képességeit túlteljesíteni képes háztartási segédeszköz, segédszemélyzet gyártóját, amely segédeszköz, segédszemélyzet értéke éppen abban rejlik, hogy a változó feladatok elvégzésére is önállóan képessé tudja tenni magát annak érdekében, hogy eredeti funkcióját betölthesse?

Akadnak más nézetek is ugyanakkor, amelyek további, olyan konkrét jogi problémákra hívják fel a figyelmet, amelyek az elektronikus személyeknek a jogrendszerbe jogalanyként történő beemelése kapcsán merülhetnek fel. Az egyik veszély ezen elképzelések szerint az, hogy amennyiben a robotok jogképességet kapnak, akkor a felelősség elől elrejtő álcaként éppen úgy felhasználhatók lesznek, ahogy egykoron a jogi személyek is voltak (mielőtt az ún. *veil piercing* megoldást a jog megalakította volna). A másik jelentős veszély akkor merülhet fel, hogy még ha a robot sajátos, korlátozott formátumú jogképességet kap is, károkozása esetén miből térítené meg az okozott kárt.⁴² Az első felvetésre magától adódik a válasz, hogy ahogyan a jogi személyek esetében kezelni tudta a problémát a jog, úgy ez az elektronikus személyek esetén is működhet. Ráadásul a nagy különbségről sem szabad elfelejtkezni, amely jogi személyek és elektronikus személyek között feltétlenül fellelhető. Az elektronikus személyek nem az egyes emberi erőfeszítések csoportosítását célozzák, hanem egyes emberi tevékenységek kiváltását. Nem egy személy mögé rejtőznek majd el más személyek, hanem egy új személy áll majd szemben a többi személlyel.

A második probléma kapcsán megfogalmazódtak más megoldási javaslatok is. Az egyik ezek közül Ugo Pagallóé. Ő több írásában⁴³ is felvetette már azt a gondolatot, hogy elektronikus személyek károkozása esetére megoldást jelenthetne egy, az ókori római jogi *peculium*⁴⁴ mintájára felállított rendszer, hiszen a római rabszol-

⁴¹ Lásd BERTOLINI (35. lj.) 235–239. A termékfelelősség alkalmazásának kívánatossága kapcsán ugyanakkor kételyének ad hangot: PAGALLO 2013 (8. lj.) 115–117.

⁴² Lásd BRYSON [et al.] (7. lj.) 285–288.

⁴³ Lásd PAGALLO 2013 (8. lj.) 103–106.; PAGALLO 2018 (8. lj.).

⁴⁴ A *peculium* fogalma kapcsán Földi András és Hamza Gábor kézikönyvükben a rabszolgaság tartalmának ismertetésekor az alábbiakat írják: „A rabszolgaság (...) jogi tartalma az, hogy a rabszolga nem jogalany, hanem jogtárgy, urának tulajdonában áll, az tetszése szerint rendelkezhetik vele: eladhatja, akár meg is ölheti. A rabszolga ennek ellenére – noha a különböző dologosztályozások egy sorba állították a háziállatokkal (...) – mégsem tekinthető közönséges »dolognak« vagy »tárgynak«, hiszen emberi mivoltát még jogi vonatkozásban is elismerték. Ennek megfelelően [...] a rabszolga cselekvőképés volt [...]: már az archaikus jog elismerte, hogy ura helyett, ill. a neki jutatót különvagyonnal (*peculium*) gazdálkodva érvényes jognyilatkozatot tehet, szerződéseket köthet, melyekből azonban ura csak jogosítva lesz, kötelezve nem”. Lásd FÖLDI–HAMZA (24. lj.) 212–213. Marton Géza szavai szerint: „Jelentékeny vagyoni önállóságra tett szert az a rabszolga, kinek ura megengedte, hogy külön vagyonra (*peculium*) lehessen. E *peculium* az úr vagyona maradt ugyan továbbra is, így azt bármikor elvonhatta a rabszolgától, de különös ok nélkül nem volt szokás visszavonni. A rabszolga ennek körében szabadon gazdálkodott, szerezhette, elidegeníthette (pl. még neki magának is lehettek rabszolgái: *servus vicarius*), ügyleteket köthetett nemcsak idegenekkel, de urával is. Így szerzett vagyonán gyakran szabadságát is megvásárolta. Ha felszabadított, e *peculium* különös visszavonás nélkül ajándékképpen tulajdonába ment át.” MARTON Géza: A római magánjog elemeinek tankönyve *Institúciók*. (Debrecen: „Méliusz” Könyvkereskedés 1937) 48. Adolf

gák példája mutatja, hogy nem szükséges jogalanyiség ahhoz, hogy valaki vagy valami bizonyos vagyontárgyakkal rendelkezhesen. Pagallo a jogirodalmi viták jelentős részét egyébként a jogalanyiség és a jogi képviselői mivolt összezavarásával magyarázza (miszerint egyik a másik nélkül nem létezhetne), és úgy látja, hogy igenis elképzelhető lenne a „*legal agenthood*” elválasztása a „*legal personhood*”-tól.⁴⁵ Vagyis jogalanyiség nélkül is jogi képviselővé válhatnak bizonyos jogtárgyakat. Pagallo elmélete dogmatikai szempontból kétségeket vet fel. Fő gondolata, miszerint a *legal agenthood* nem egyenlő a *legal personhood*-dal önmagában igaz. Nem minden jogi értelemben vett személy lesz jogi értelemben vett képviselő is, de ahhoz, hogy valaki jogi értelemben képviselő legyen, ahhoz előfeltételként jogi értelemben személynek is lennie kell. Jogi értelemben pedig akkor lehet valaki vagy valami személy, ha jogképességgel bír. A cselekvőképesség, a jogok szerzésének, érvényesítésének és a kötelezettségek teljesítésének képessége előfeltételét képezi a jogképesség megléte. Jogképesség megléte nélkül dogmatikai szempontból nincsen értelme, nem lehet cselekvőképességről beszélni. Akinek nincsen cselekvőképessége, az nem tehet jognyilatkozatot, ezért van szükségük például a jogi személyeknek is, kivétel nélkül, képviselőre a jogviszonyokban jogalanyként történő eljáráshoz.⁴⁶ A jogképesség hiányát nem lehet a cselekvőképesség megadásával pótolni. A Pagallo által javasolt megoldás olyan dogmatikai engedékenységre való, ami felett nem lehet szemet hunyni.⁴⁷

Mindezeknek a kérdéseknek a megválaszolása azonban még egészen addig nem lesz esedékes, ameddig az elektronikus személy nem lesz képes teljesen önállósulni alkotójától, addig nincsen értelme különálló személyről, sőt egyáltalán személyről sem beszélni. Addig még a mesterséges intelligenciával felruházott, akár önálló tanulásra képes robot is eszköznek, tárgynak, dolognak fog minősülni, „*a fátyol mögött rejtőző*” személy jogi hatalmában fog állni, így az általa okozott károk megtérítésének esetére a már fennálló felelősségi alakzatok minden további nélkül felhasználhatóak lesznek.

Berger szerint a *peculium* „egy olyan pénzösszeg, kereskedelmi vagy ipari vállalkozás, vagy kisebb önálló ingatlanvagyon-rész, amit az apa vagy a rabszolga tartó adott a fiának (vagy a rabszolgának), hogy használja azt, szabadon rendelkezzen vele, és hogy kereskedelmi vagy egyéb ügyleteken keresztül hasznosítsa.” [„*A sum of money, a commercial or industrial business, or a small separate property granted by a father to his son or by a master to his slave, for the son's (or slave's) use, free disposal, and fructification through commercial or other transactions.*”] Adolf Berger: *Encyclopedic Dictionary of Roman Law. – Transactions of the American Philosophical Society Held at Philadelphia for Promoting Useful Knowledge. New Series – Volume 43, Part 2. 1953.* (Philadelphia: The American Philosophical Society [Reprinted] 1991) 624. Berger szerint az intézmény gazdasági szükségszerűségekből született. A római családfők előnyét látták annak, ha az uralmuk alatt álló családtagok, illetve rabszolgák, a családfő érdekeit szolgálva, önálló gazdasági tevékenységet folytattak. A *peculium* mindazonáltal a családfő tulajdona maradt, de különválasztották azt a családfő saját vagyontárgyaitól; a fiú, illetve a rabszolga ugyanakkor jogot kapott arra, hogy az önálló vagyonrészrel, illetve üzleti részesedéssel szabadon rendelkezzen (az ingyenes juttatások kivételével).

⁴⁵ PAGALLO 2018 (8. lj.).

⁴⁶ „*A jogi személy önmaga cselekvőképtelen: helyette az alapszabályokban kijelölt szervei (...) cselekszenek, ügyleteket kötnék, perelnek stb. A jogi személy maga deliktumképtelen is, a nevében eljáró szervek deliktumaiért csupán gazdagodása erejéig felel.*” Lásd MARTON (40. lj.) 63.

⁴⁷ Lásd továbbá CHOPRA–WHITE (5. lj.) 153–191.

V. EGY EURÓPAI UNIÓS SZABÁLYOZÁSI KEZDEMÉNYEZÉS (RÖVID) TÖRTÉNETE

Bármilyen irányt vegyen is a technológiai fejlődés, annak lehetőségét nem lehet kizárni, hogy a felvetett jogi kérdésekre előbb-utóbb választ kell majd adni. Szuperintelligencia egyelőre ugyan még nem létezik, de megszületésének lehetőségét kizárni nem lehet. Fennáll annak a lehetősége is, hogy amikor a szabályozási szükséglet ténylegesen felmerül, akkor a kérdések felhalmozódása miatt alapos jogtudományi vizsgálatra már nem marad idő. Elon Musk a számítástechnika és a mesterségesintelligencia-kutatásban is érdekelt vállalkozó és mérnök szerint: „*AI is a rare case where we need to be proactive in regulation instead of reactive because if we're reactive in AI regulation it's too late.*”⁴⁸ Mindezt összevetve azzal is, hogy a jog természetétől idegen a proaktivitás.

A továbbiakban egy olyan európai uniós szabályozási kísérlet rövid ismertetése következik, amelyben az európai uniós szervek, kifejezetten az Európai Parlament kísérletet tett arra, hogy a mesterséges intelligencia, a robotika és a számítástechnika fejlődése által korábban már egy-két kérdés kapcsán érintett polgári jogi (magánjogi) problémákra előzetes, határozott, talán jövőbe mutató szánt választ adjon, de a kedvezőtlen kritikák hatására ez a kísérlet sikertelennek bizonyult. Az Európai Parlament 2017. február 16-án elfogadott egy állásfoglalást⁴⁹ a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robotikára vonatkozó polgári jogi szabályokról. Állásfoglalásában az Európai Parlament felszólította

*„a Bizottságot, hogy jövőbeni jogi aktusának hatásvizsgálata keretében tárja fel, elemezze és vizsgálja meg az összes lehetséges jogi megoldás vonzatait, például: a robotok specifikus jogalanyiségének létrehozatala hosszú távon, oly módon, hogy legalább a legkifinomultabb autonóm robotokat sajátos jogokkal és kötelezettségekkel – többek között az általuk esetlegesen okozott kár jóvátételére vonatkozó kötelezettségekkel – rendelkező elektronikus személynek lehessen minősíteni, lehetőleg az elektronikus személyiséget azokban az esetekben alkalmazva, amikor a robotok önálló döntéseket hoznak, vagy más módon, önállóan kerülnek kölcsönös kapcsolatba harmadik felekkel (...)”*⁵⁰

⁴⁸ James Titcomb: „AI is the biggest risk we face as a civilisation, Elon Musk says” *The Telegraph*, 2017. július 17., www.telegraph.co.uk/technology/2017/07/17/ai-biggest-risk-face-civilisation-elon-musk-says/.

⁴⁹ Lásd 4. lj.

⁵⁰ Lásd. 4. lj. 59. pont f) alpont. Megemlítendő, hogy a 2014 és 2019 között ülésező Európai Parlament Jogi Bizottsága jelentéstervezetének eredeti szövegezése az elfogadott jelentés, amelynek előadója Mady Delvaux volt, szövegétől valamennyire különbözött. Az eredeti jelentéstervezetben az alábbi megfogalmazás szerepelt: „*Az Európai Parlament felszólítja a Bizottságot, hogy jövőbeni jogi aktusának hatásvizsgálata keretében tárja fel az összes lehetséges jogi megoldás vonzatait, például: a robotok külön jogalanyiségének létrehozatala oly módon, hogy legalább a legkifinomultabb autonóm robotokat sajátos jogokkal és kötelezettségekkel – többek között az általuk esetlegesen okozott kár jóvátételére vonatkozó kötelezettségekkel – rendelkező elektronikus személynek lehessen minősíteni, és az elektronikus személyiséget azokban az esetekben alkalmazzák, amikor a robotok intelligens, önálló döntéseket hoznak, vagy más módon, önállóan kerülnek kölcsönös kapcsolatba harmadik felekkel (...)*”. Jelentéstervezetet a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a robo-

Maga a Jelentés e pont elfogadása mellett számos egyéb, előremutatónak tekinthető intézkedést is tartalmazott: javaslatot tett egy, a robotika és a mesterséges intelligencia területéért felelős Európai Ügynökség felállítására, kitért a szellemi alkotások jogára és az adatvédelemre, ahogyan az önjáró autókra és a drónok jelentette kihívásokra is. Mellékletében kitért az „*intelligens robotokra*”, Robotikai Chartát és a robotikai mérnökök számára etikai magatartási kódexet, a kutatás-és-fejlesztési bizottságok számára külön kódexet tartalmazott és a tervezők és felhasználók számára adható engedély vonatkozásában számos szempontot megfogalmazott. A parlamenti állásfoglalás elfogadása határozott és éles reakciókat váltott ki mind jogtudományi körökben⁵¹, mind nemzetközi szervezeti szinten.

Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2017. május 31-én elfogadott *Mesterséges intelligencia – A mesterséges intelligencia hatásai a (digitális) egységes piacra, a termelésre, a fogyasztásra, a foglalkoztatásra és a társadalomra* című saját kezdeményezésű véleményében, kijelentette, hogy „[a]z EGSZB ellenzi, hogy robotok vagy mesterségesintelligencia-rendszerek számára bevezessék a jogi személyiség bármilyen formáját, mivel ez elfogadhatatlan erkölcsi kockázatot rejt magában.”⁵²

A szélesebb szakmai, politikai és gazdasági körök is hangot adtak aggodalmuknak. Egy nyílt levél is megjelent az interneten az Európai Bizottságnak címezve *A Mesterséges Intelligencia és a Robotika [Artificial Intelligence and Robotics]* címmel.

tikára vonatkozó polgári jogi szabályokról (2015/2103(INL)) (Brüsszel: Európai Parlament Jogi Bizottság 2016 [május 31.] 31. pont f) alpont, www.europarl.europa.eu/doceo/document/JURI-PR-582443_HU.pdf. Látható, hogy a végső változat habár nem sok, mégis lényegesnek tekinthető pontban különbözik a Jogi Bizottság eredeti megfogalmazásától. Az elfogadott változat sokkal kevésbé tűnik „radikálisnak” az eredetihez képest, hiszen hosszú távban gondolkodik, a különleges jogok és kötelezettségek kimaradtak a végső szövegből, és az elektronikus személyiség használata sem kötelezettségként, hanem pusztán lehetőségként jelenik meg.

⁵¹ Amely ellenben kiváltotta a korábbiakban már felhívott szerzők nemtetszését. Lásd PAGALLO 2018 (8. lj.); BRYSON [et al.] (7. lj.).

⁵² „Sok a vita arról a kérdéssel, hogy kit lehet felelőssé tenni azért, ha egy mesterségesintelligencia-rendszer kárt okoz, különösen, ha öntanító rendszerről van szó, amely a használatba vétel után is tovább tanul. Az Európai Parlament ajánlásokat dolgozott ki a robotikára vonatkozó polgári jogról, és többek között azt javasolta, hogy vizsgálják meg, miként lehetne felruházni a robotokat egy úgynevezett »e-személyiséggel«, amelynek alapján polgári jogi keretben felelőssé tehetőek az általuk okozott kárért. Az EGSZB ellenzi, hogy robotok vagy mesterségesintelligencia-rendszerek számára bevezessék a jogi személyiség bármilyen formáját, mivel ez elfogadhatatlan erkölcsi kockázatot rejt magában. A felelősségi jog preventív magatartásjavító hatással jár együtt, amely hatás megszűnhet, ha a felelősségi kockázatot már nem a gyártó vállalja, mivel azt áthárították a robotra (vagy a mesterségesintelligencia-rendszerre). Annak a veszélye is fennáll továbbá, hogy ezt a jogi formát nem megfelelően alkalmazzák, illetve visszaélnék vele. A társaságok korlátozott felelősségével való összehasonlítás ez esetben sántít, mivel a kft.-knél a végső felelősséget mindig egy természetes személy viseli. Meg kell tehát vizsgálni, hogy a (termékekkel és kockázatokkal kapcsolatos) felelősségre és a saját hibára vonatkozó hatályos nemzeti és uniós (jog)szabályok és ítélkezési gyakorlatok kielégítő választ adnak-e erre a kérdésre, és ha nem, akkor milyen jogi megoldásokra van szükség.” Az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság véleménye – *Mesterséges intelligencia – A mesterséges intelligencia hatásai a (digitális) egységes piacra, a termelésre, a fogyasztásra, a foglalkoztatásra és a társadalomra* (saját kezdeményezésű vélemény) (Előadó: Cateijne Muller) (Brüsszel: Európai Gazdasági és Szociális Bizottság 2017) (2017/C 288/01) 3.33., eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016IE5369&from=IT.

A nyílt levél aláírói ebben kifejezték, hogy habár az autonóm robotok felelősségének kérdését rendező, a robotikára és a mesterséges intelligenciára vonatkozó polgári jogi jogszabályi keretek kialakításának gondolatát pártolják, az elektronikus személyek ideológiai alapon történő jogalannyá tételét azonban képtelennek és célszerűtlennek tartják. Etikai és jogi szempontból is úgy látták a nyílt levél aláírói, hogy helytelen lenne jogi személyiséggel felruházni a robotokat, bármilyen jogi megoldáshoz folyamodjon is a Bizottság ennek végrehajtása során.⁵³

Az Európai Bizottság reakcióját tekintve a közélet választotta. 2018. április 25-i sajtóközleményében⁵⁴ a mesterséges intelligencia vonatkozásában a Bizottság felvázolta a beruházás ösztönzésére és az etikai iránymutatások kidolgozásáról szóló kívánatos európai megközelítést, ugyanakkor az elektronikus személyek fogalmát nem szerepeltette a közleményben. A sajtóközlemény szerint elsődleges fontosságú kérdés volt a megfelelő pénzügyi támogatás és az új technológiák etikai kérdéseinek (és gazdasági, társadalmi hatásainak) vizsgálata. A Bizottság közleménye kiadásának idején az etikai kérdések kapcsán számos jogi kétely is felmerült. Felmerült jogirodalmi körökben, vajon van-e egyáltalán joga az Európai Uniónak új személyi kategóriákat létrehozni. Ismételten felmerült az a kérdés is, hogy vajon nem lennének-e elégségesek mégis a fennálló jogi keretek (például az állattartók felelősségének szabályai⁵⁵ vagy korlátozott felelősségű társaság jogintézménye)⁵⁶ az intelligens robotok keltette kihívások megválaszolására.

VI. A JOGI ÉRTELEMBEN VETT DOLGOK ÉS A KRIPTOVALUTÁK

A kriptovaluták jogi természetének vizsgálatakor már a kriptovalutáknak a jog fogalmi keretébe történő besorolása is kérdéseket vet fel. A kriptovaluták jogi fogalmának meghatározása olyan további, a jog alapfogalmait (pénz, dolog és követelés) érintő

⁵³ „Fostering an actionable framework for civil law rules on robotics and AI consequently addressing the issue of liability of »autonomous« robots is our goal. However, we believe that creating a legal status of electronic »person« would be ideological and non-sensical and non-pragmatic.” „From an ethical and legal perspective, creating a legal personality for a robot is inappropriate whatever the legal status model (...)”. – www.robotics-openletter.eu.

⁵⁴ Lásd: ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_18_3363.

⁵⁵ Richard KELLEY – Enrique SCHAEERER – Micaela GOMEZ – Monica NICOLESCU: „Liability in Robotics: An International Perspective on Robots as Animals” *Advanced Robotics* 2010/3. 1861–1871.; Enrique SCHAEERER – Richard KELLEY – Monica NICOLESCU: „Robots as Animals: A Framework for Liability and Responsibility in Human-Robot Interactions” *18th IEEE International Symposium on Robot and Human Interactive Communication* 2009, papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2271466.

⁵⁶ Shawn BAYERN – Thomas BURRI – Thomas D. GRANT – Daniel M. HÄUSERMANN – Florian MÖSLEIN – Richard WILLIAMS: „Company Law and Autonomous Systems: A Blueprint for Lawyers, Entrepreneurs, and Regulators” *Hastings Science and Technology Law Journal* 2017/2. 135–162.; Shawn BAYERN: „The Implications of Modern Business-Entity Law for the Regulation of Autonomous Systems” *Stanford Technology Law Review* 2015/1. 93–112. Shawn Bayern: „The Implications of Modern Business-Entity Law for the Regulation of Autonomous Systems” *European Journal of Risk Regulation* 2016/2. 297–309.

problémákhoz vezet el, amelyek dogmatikai tekintetben – a technológiai változások miatt fennálló, a jogra nehezedő reakciókényszer, a pusztá kíváncsiságon túlmutató szabályozási szükséglet okán – még nem tekinthetők tisztázottnak. A digitális korszak egyik legnagyobb technológiai újításának, a kriptovalutáknak a jogi szempontú megközelítésekor az első fogalmi probléma az, hogy a kriptovalutának polgári jogi, egyáltalán jogi fogalma nincsen. A jelen keretekben a vagyon, dolog, követelés, pénz, pénzösszeg, számlapénz fogalmának mélyebb feltárására nem kerülhet sor. Mindössze egy egyszerű gondolati próbálkozás vázlatosnak tekinthető bemutatása kísérelhető meg.

A továbbiakban, bevezetésként, egy olyan vizsgálat eredményét mutathatjuk be mindössze röviden, amelynek során már felmerült annak a kérdése, hogy konkrétan a dolog fogalmába miként lehet a kriptovalutákat beilleszteni, tekintve gazdasági elterjedtségüket és azt a szerepet, amelyet a mindennapi gazdasági életben betöltenek. A 2019-ben lefolytatott vizsgálat helye az Egyesült Királyság volt, common law jogterület, azonban a vizsgálat eredményei és az annak során tett észrevételek érdekességük miatt felkelthetik a figyelmet. (Az angol és walesi jog mélyebb ismerete nélkül is, a kriptovaluták dolog mivolta mellett felhozott érvek, hangsúlyozott határozottságuk okán is, a kontinentális jogászok számára is érhetők és talán hasznosak is.)

2019. november 11-én a UK Jurisdiction Taskforce⁵⁷ (UKJT) „*Legal statement on cryptoassets and smart contracts*”⁵⁸ címmel nyilatkozatot (továbbiakban: Nyilatkozat) tett közzé, amelyben állást foglalt a kriptovaluták és az okos szerződések jogi szerepéről, jogi értelemben vett mivoltáról. A kérdésben jártas elméleti és technológiai szakemberek, vállalkozások és magánszemélyek, jogászok és más szakmák képviselőinek véleményét egybegyűjtő nyilvános konzultáció eredményeként a kriptovaluták jogi természete kapcsán arra a megállapításra jutottak, hogy mivel

1. a kriptovalutákra mindazok jellemzők, amelyekkel az angol (és walesi) jog a vagyontárgyakat felruhazza, vagyis tulajdonban tarthatók és átruházhatók [*ownership and transfer*], megfelelnek a meghatározhatóság [*definability*], a bizonyosság [*certainty*], a rendelkezés [*control*] és kizárólagosság [*exclusivity*], valamint a tartósság [*permanence*] és biztonság [*stability*] követelményének;

2. egyes kriptovaluták olyan újszerű, illetve egyedi tulajdonságai, mint a fizikai-val szembeni szellemi létük, a kriptográfiai hitelesítés, az elosztott tranzakciók használata, a decentralizáció és a konszenzusos döntéshozatal, még nem zárják ki azt, hogy vagyontárgynak minősüljenek;

3. a kriptovalutákat a nyilvános adatok, a magánkulcs és a rendszerszabályok egységeként tekintve, azok vagyontárgyként történő besorolását tiszta információ

⁵⁷ A UK Jurisdiction Taskforce a Lawtech Delivery Panel (LTDP) hat munkacsoportjának egyike, ami egy, a technológia iparág képviselői által indított, illetve vezetett, a kormányzat támogatását is élvező kezdeményezés, illetve csoport, amit azért hoztak létre, hogy segítse, támogassa az Egyesült Királyság jogszolgáltatási szektorának digitalizációját, digitális átállását. Ennek keretében a munkacsoportok feladata megválaszolni azokat a legfontosabb kérdéseket, amelyek a technológiai fejlődést előmozdíthatják. Honlapjuk címe: technation.io/about-us/lawtech-panel.

⁵⁸ UK Jurisdiction Taskforce: *Legal statement on cryptoassets and smart contracts* The LawTech Delivery Panel November 2019. A Nyilatkozat teljes szövege elérhető: technation.io/about-us/lawtech-panel.

mivoltuk nem zárja ki (habár a magánkulcs önmagában mint tiszta információ már nem lehet vagyontárgy), ahogyan az sem, hogy mivel nincs fizikai létük, így sem birtokba vehető tárgynak, dolognak (*things in possession*), sem követelésnek (*thing in action*) nem minősíthetők (holott vagyontárgy hagyományosan csak az lehet, amit e két csoport valamelyikébe be lehetett sorolni, azonban a munkacsoport gyakorlati⁵⁹ és jogalkotási példákra⁶⁰ hivatkozva ezt a feltételt nem tekintette döntőnek a kriptovaluták vagyontárgyi természetének vizsgálatakor), ezért a kriptovalutákat elvben vagyontárgynak kell tekinteni.⁶¹

A Nyilatkozat nem titkolt célja az volt, ahogy azt előszavában a munkacsoport elnöke, az Egyesült Királyság legfelső bírósági bírójája, Sir Geoffrey Vos le is írta, hogy erősítse a piac bizalmát, előmozdítsa a jogbiztonságot és a kiszámíthatóságot egy olyan területen, amely kiemelkedő jelentőséggel rendelkezik nemcsak a technológiai és a jogi közösségek, de a globális pénzügyi szolgáltatóipar számára is. A Nyilatkozatból emellett mindenki megbizonyosodhat arról is, hogy az angol common law az új gazdasági, kereskedelmi mechanizmusokra hogyan képes folyamatosan és rugalmasan reagálni.⁶² A Nyilatkozat nem hallgatja el ugyanakkor azt sem, hogy habár vagyontárgyként így a kriptovaluták például törvényes öröklés kapcsán, fizetésképtelenségi vagy csődeljárásokhoz kapcsolódóan, illetve lopás vagy csalás, illetve trustokhoz kapcsolódó kötelezettségszegés esetén szerepet kaphatnak az egyes jogviszonyokban, ugyanakkor mivel a kriptovalutáknak nincs fizikai létük, így egyes jogintézmények kapcsán (ilyen többek között az angol *bailment*)⁶³ nem értelmezhetőek, ahogyan az angol Bills of Exchange Act 1882 tárgyaként sem szerepelhetnek.⁶⁴

A Nyilatkozat egyik célja az angol jognak a kriptovaluták piacán történő versenyképessé tétele volt. Bármilyen célok vezérelték is azonban őket, a Nyilatkozat összeállítóinak véleménye mindent figyelembe véve tehát az volt, hogy az angol jog, legalábbis a fenti Nyilatkozatban foglalt álláspontok szerint, a kriptovalutákat képes jogi fogalmak közé beillesztve, vagyontárgyként kezelni. Vajon képes lehet-e arra a kontinentális magyar jog is, hogy szerepet vállalhasson ebben a technológiai versengésben?

Sir Geoffrey Vosnak és munkacsapatának feltehetően abban igaza volt, hogy a kriptovalutáknak (és az okos szerződéseknél) a jogi fogalmak rendszerébe való beépítése jelenti a közeljövőben mind a kontinentális, mind az angolszász jogtudomány számára az egyik legnagyobb kihívást. A kriptovaluták jogi fogalmának meg-

⁵⁹ Lásd Nyilatkozat 82. pont. *Dairy Swift v Dairywise Farms Ltd* [2000] 1 WLR 1177 [a bíróság úgy találta, hogy a tejkvóta az angol „trust” kapcsán minősülhet vagyontárgynak]; *Armstrong v Winnington* [2012] EWHC 10, [2013] Ch 156 [a bíróság úgy találta, hogy a szén-dioxid-kibocsátási kvóta, habár sem nem dolog vagy nem követelés, minősíthető vagyontárgynak].

⁶⁰ Nyilatkozat 70–83. pont.

⁶¹ Nyilatkozat 15., 49–57.; 65., 66–68., 85. e) pont.

⁶² Lásd „Legal statement on” (54. lj.) 3. Sir Geoffrey Vos Nyilatkozatot bemutató beszéde elérhető: www.judiciary.uk/wp-content/uploads/2019/11/LegalStatementLaunch.GV_2.pdf.

⁶³ [Vagyontárgy birtokának átruházásával járó különféle jogviszonyok.] „A delivery of personal property by one person (the bailor) to another (the bailee) who holds the property for a certain purpose, usu. under an express or implied-in-fact contract.” Bryan A. GARDNER (főszerk.): *Black’s Law Dictionary* (St. Paul, Minn.: West Publishing Co. [Law Books] 92009) 162.

⁶⁴ Nyilatkozat 17. pont.

határozása azért kiemelkedő fontosságú, mert ameddig a jogászok nem határozzák meg, hogy jogi értelemben mivel állnak szemben, addig nem is lesznek képesek a megfelelő szabályokat megalkotni, illetve azokra a már meglévő szabályokat alkalmazni. Mindezek után vajon vagyontárgynak minősülhetne-e a magyar jogban is a kriptovaluta?

A Ptk. 8:1. § (1) bek. 5. pontja a vagyontárgy fogalmának három kategóriáját adja meg: dolog, jog és követelés. Vagyis a hatályos magyar jog értelmében bármi, amit vagyontárgyként akarunk kezelni, a három kategória valamelyikébe kell hogy tartozzon. A kriptovaluta az alanyi jogok között nem szerepel, funkciója szempontjából alanyi jogként való értelmezése elvethető (ahogy az alanyi jogokat és kötelezettségeket tömörítő szerződési pozíciónak mint esetleges önálló, negyedik vagyontárgynak sem minősíthető).

Amit a Nyilatkozatban a kriptovaluták természetéről megfogalmaztak, az minden jogrendszer felől nézve igaz. A magyar jog alapján sem minősíthetjük dolognak a kriptovalutákat. A dolog a Ptk. megfogalmazása szerint „*birtokba vehető testi tárgy*”. (5:14. § [1] bek.) Mivel a kriptovaluták testi, fizikai kiterjedéssel nem rendelkeznek, ezért birtokba, a szó klasszikus polgári jogi értelmében,⁶⁵ sem vehetők, így dolognak nem minősülhetnek.

Minősülhetnek-e esetleg követelésnek? Az angol jog alapján azért estek ki a kriptovaluták a vagyontárgyak második csoportjából, mert „*a thing in action általánosan olyan vagyoni jogot jelent, amely bírósági eljárás, illetve kereset útján kikényszeríthető, mint egy tartozás, vagy egy szerződéses jog.*”⁶⁶ A kriptovaluták rendszere olyan decentralizált modellre épül, amely esetében a központi ellenőrzés hiánya és a konszenzusos döntéshozatal okán, éppen a kikényszeríthetőség eleme az, ami hiányzik. A résztvevők között nem jön létre jogviszony, amelynek bármilyen kötelezettség a tartalmát képezhetné, vagyis létre sem jön olyan kötelezettség, aminek a teljesítésére egyik fél a másikat kötelezhetné. Ha kötelezettség nem jön létre, nem terheli a másik felet, akkor nincsen „*követelni való*” sem, vagyis követelésről sem lehet kriptovaluták esetében szó. A Nyilatkozatban a munkacsoport tagjai ezt a problémát a thing in action fogamának tágításával és a common law ehhez nyújtott segítségével próbálták megoldani.⁶⁷ A magyar jogban sem ismeretlen a fogalmak bővítése (gondoljuk például az áramlopás klasszikus példájára dolgok esetében), azonban a fogalmak bővítése, mint eszköz jórészt kényszer szülte és ultra vires megoldásnak tűnik fel (ahogyan egyébként ehhez, amit éppen a Nyilatkozatban ismertetett példák is alátámasztanak, az angol common law-nak is sok időre, akár több mint száz évre, és kivételes helyzetekre van szüksége). Találhatunk-e esetleg valamilyen más fogalmat, amit segítségül hívhatunk? Önként adódna a pénz fogalma, hiszen a kriptovaluták látszólag egyes esetekben ugyanolyan funkciót tölthet-

⁶⁵ A Ptk. szerint birtokos az, aki a dolgot sajátjaként vagy a dolog időleges birtokára jogosító jogviszony alapján hatalmában tartja. (5:1. § [1] bek.) A dolog birtokát megszerzi, akinek a dolog tényleges hatalmába jut. (5:2. §).

⁶⁶ „[Thing in action] is generally used to mean a right of property that can be enforced by court litigation, or action, such as a debt or contractual right.” Nyilatkozat 68. pont.

⁶⁷ Nyilatkozat 70–77. pont.

nek be, amivel hagyományosan a pénzt ruházzuk fel. Megfeleltethető-e a pénz polgári jogi fogalmának a kriptovaluta?

A pénzzel kapcsolatban azonban azonnal adódhat a következő probléma. A pénzre sem ad ugyanis a Ptk. definíciót, annyit mond pusztán ki, hogy a dologra vonatkozó szabályokat *megfelelően* alkalmazni kell a pénzre is. (5:14. § (2) bek.) Ebből a megfogalmazásból az derül ki, hogy a pénz nem dolog, de úgy kell kezelni (amennyire csak lehet), mintha dolog lenne. Ezek alapján azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a pénz maga is egy *sui generis* fogalom lenne, polgári jogi értelmében, de még ha a pénz *sui generis* fogalma el is fogadható, kérdés, vajon bevonható-e a kriptovaluta e fogalom alá.

A pénztartozás teljesítésének módja kapcsán főszabályként azt mondja ki a Ptk., hogy a pénztartozást a teljesítés helyén és idején *érvényben lévő* pénznemben kell megfizetni. (6:45. § [1] bek.) A más pénznemben meghatározott pénztartozás kapcsán viszont a 6:45. § (2) bek.-ben úgy nyilatkozik, hogy azt a teljesítés helye szerinti *jegybank által a teljesítés idején meghatározott árfolyam* – ha ilyen nincs, a pénzpiaci árfolyam – alapján kell átszámítani. Már ebből a rendelkezésből élesen kitűnik a pénz magánjogi szabályozásának szoros kötődése a vonatkozó közjogi szabályokhoz.

A közjog és a magánjog/polgári jog viszonya az egyes jogintézmények szabályozása tekintetében változónak mondható. Maga a Ptk. nyilvánítja ki, hogy rendelkezéseit Magyarország alkotmányos rendjével összhangban kell értelmezni (1:2. § [1] bek.), ezzel jelölve ki helyét a jogrendszerben az alkotmányos rendelkezések viszonyában, a 1:2. § (2) bek.-ben pedig a polgári jogi viszonyokra vonatkozó egyéb szabályok viszonyában, amelyekről úgy rendelkezik, hogy azokat pedig a Ptk.-val mint a magánjogi szabályozás kódexével összhangban kell értelmezni. Az állampolgárság kérdése példának okáért anyagi magánjogi, dogmatikai kérdésekben nem releváns (természetesen nemzeti joghatárokon belül maradván).⁶⁸ A pénz fogalma kapcsán azonban a közhatalmat keretező közjognak jelentős szerep jut. A pénztartozás teljesítésére vonatkozóan például Magyarország Alaptörvénye K) cikkében tartalmazza azt, hogy „*Magyarország hivatalos pénzneme a forint.*” A hivatalos vagy érvényben lévő pénznemről tehát nem polgári jogi, magánjogi jogforrások rendelkeznek, hanem közjogiak. A pénz fogalmának magánjogi keresése során sem lehet, ezek alapján, figyelmen kívül hagyni azt, hogy a pénznek a konkrét, gyakorlati megjelenési formája és szerepe nagyban függ a magánjogi viszonyokra vonatkozó magánjogi szabályokon kívül eső (köz)jogi környezettől.

A kriptovalutákkal azonban, legalábbis egyelőre, más a helyzet. A decentralizált-ság legfőbb jelentősége éppen abban rejlik, hogy pontosan azt a közjogi szereplőt, az állami és annak felügyeleti szerveit, így azt a közjogi joganyagot „*iktatták ki képletből*”, amely a pénz funkcióját és szerepét oly nagy mértékben meghatározza. Anya-

⁶⁸ Így az, visszatérve a személyek kérdésköréhez, hogy egy robotnak egy meghatározott állam állampolgárságot ad, a magánjogi értelemben vett személy mivoltjára semmilyen hatással nincsen. Lásd Andrew GRIFFIN: „Saudi Arabia Grants Citizenship to a Robot for the First Time Ever” *Independent*, 2017. október 26., www.independent.co.uk/life-style/gadgets-and-tech/news/saudi-arabia-robot-sophia-citizenship-android-riyadh-citizen-passport-future-a8021601.html.

gi jogi szempontból azonban megkockáztatható, hogy ezzel a kérdés nemhogy egyszerűsödött, hanem még bonyolultabbá vált. Jelenleg a magánjog a pénz egységes fogalmát megbontja: a fizikai értelemben létező pénzt dologként, a fizikai értelemben nem létező pénzt, az elektronikus pénzt pedig követelésként kezeli⁶⁹. A kriptovaluták kapcsán azonban az első lehetőségtől már a gondolati lehetőség kiindulópontján el kell tekinteni, a második megoldás pedig a fentebb ismertetett akadályok miatt szintén nem vehető át.

A kriptovaluták kapcsán így feltehetően egyetlen utolsó megoldás adódik, miután a pénzre vonatkozó jelenlegi szabályok analóg alkalmazása a fentiek alapján kizárt. Önálló *sui generis* jogintézményként kell hogy kezelje a jog azokat (is). Ennek a lehetőségnek az esetleges elfogadásával ugyanakkor a jog még mindig csak az első lépést tette meg egy feltehetően soklépcsős szabályozási úton. Ha az egyes államok is hozzálátnak saját kriptovalutájukat kibocsátani, amivel éppen a közjogi szabályozó előtt a decentralizáció elve képezte akadály veszne el, ami ugyanakkor eredetileg a kriptovaluták ötletének meghatározó tényezője volt, a szabályozás egyszerűsödhet, hiszen abban az esetben az elektronikus pénzre vonatkozó szabályozás analóg alkalmazása is adottá válhat. A nem államok által kibocsátott kriptovaluták jogi világa azonban akár egy önálló jogi szabályrendszer kapuját is kinyithatja, ha a jogrendszer fogalmai nem bizonyulnak (a változásokkal szemben) elég rugalmasnak, vagy az újonnan érkező dologjelöltekkel (és személyjelöltekkel) szemben befogadónak. A kérdés csak az, hogy kik lesznek ennek az új világnak a szabályalkotói.

⁶⁹ Vagyis míg a készpénz a dologi jog, a számlapénz, az elektronikus pénz a kötelmi jog területére tartozna. Ezt az álláspontot leghatározottabban Menyhárd Attila fogalmazta meg: „*Álláspontunk szerint a bankszámlapénznek a bankkal szembeni követelésként való minősítése kizárja, hogy a bankszámlapénzi ingó dolognak tekintsük, és hogy a bankszámlapénzre az ingó dolgokra vonatkozó szabályokat [...] alkalmazzuk. A bankszámlapénz a bankkal szembeni követelés, ami alkalmas arra, hogy fizetési eszközként szolgáljon, de ebből dologi minősége [...] nem vezethető le. A pénznek mint fizetési eszköznek a közgazdaságtani, pénzügyi vagy más terminológiában nevesített megjelenési formái jogi értelemben nem minősülnek pénznek, és nem beszélünk erről a dologi jogi értelemben pénzt helyettesítő fizetési eszközök esetében sem. A banknál vezetett számla pozitív egyenlege (»bankszámlán lévő pénz«) jogi szempontból a bankkal szemben fennálló követelés, és így nem tulajdonjog tárgya. Ezért például a bank részéről tévesen teljesített átutalás is jogalap nélküli gazdagodásra alapított (így kötelmi) igénygel követelhető »vissza«, és nem tulajdoni igény érvényesítésével.*” MENYHÁRD Attila: *Dologi jog* (Budapest: ELTE Eötvös Kiadó 2014) 17. Ezt az álláspontot árnyaltabban, de elfogadhatónak tartja Gárdos István is: „*A bankszámlapénznek mint követelésnek tehát tulajdonosa nincs, csak jogosultja. Ez a jogosultság alapvetően nem a dologi jog, hanem a kötelmi jog területére tartozó jogintézmény. Ez a megállapítás azonban csak megszorításokkal igaz. Egyrészt a lehetséges jogtárgyak körére vonatkozó korlátozás nem érvényesül a dologi jogok egészében, hiszen például a – birtoklást nem feltétlenül követelő – zálogjog és a haszonélvezet tárgya dolog mellett jog és követelés is lehet [...]. Másrészt pedig, bár maga a követelés jellemzően valóban a jogosult és a kötelezett közötti kötelmi jogviszony eleme, van kifelé ható, dologi hatályú vonatkozása is: akár csak a tulajdonjogot, minden más harmadik személy köteles tiszteletben tartani azt, hogy egy adott jogosultság kizárólagos módon egy meghatározott személyt illel meg. Ezzel egyezően, a jog vagy követelés átruházása révén bekövetkező alanyváltásnak is abszolút hatálya van.*” – GÁRDOS István: *Kié a pénzem? A pénz dologi jogi vizsgálata* (Budapest: Wolters Kluwer 2016) 37.

ZÁRSZÓ

Zárásképpen röviden úgy foglalható össze a tanulmány végső konklúziója, hogy a jog jelenlegi felfogása szerint a ma még nem létező, szuperintelligens mesterséges intelligenciával felruházott, a számítástechnika segítségével önálló tanulásra is képes, a robotika által emberszerű külsővel felruházott robotok megalkotásuk esetén sem minősülhetnének személyeknek, tehát vagyontárgyaknak minősülnek, a kriptopénz pedig még vagyontárgyként sem minősül egyértelműen elfogadottnak, vagyis jogi értelemben sok tekintetben még nem létezik. Ez a megállapítás azonban a technológiai és gazdasági valóságnak, legalábbis a kriptopénzek kapcsán, távolról sem egyezik meg. Talán egyedül az nem képezi, kiindulópontként, vita tárgyát a technológiának a jogrendszerekre gyakorolt lehetséges hatását elméleti síkon vizsgáló szerzők között, hogy amikor a jogi fogalmak és jogintézmények és a jogrendszernek háttérét adó valóságos környezet, látható és nem látható, jelenségei nem feleltethetők meg egymásnak, az hosszabb távon feszültségekhez, megválaszolatlan kérdésekhez kell hogy vezessen. A jog az a szabályrendszer, amelynek a változó társadalmi, gazdasági és technológiai környezet kihívásaira reagálnia kell, a felmerült kérdéseket és akár azok kiváltóit is szabályoznia kell. A jog funkcióját ugyan mindig a számára adott létező valóságban tölti be, abban kell tevékenykednie, azonban a valóság változó, és bár világunkat és életterünkét még nem kell mesterséges szuperintelligens robotokkal megosztanunk, azt sosem lehet előre megmondani, hogy a technológia mikor töri át ezt az újabb demarkációs vonalat. A jognak erre az eshetőségre készen kell állnia. A kriptopénzek már nagyon is valóságos létezők, népszerűségük és elterjedtségük nőttön-nő, ennek megfelelően a saját piacuk és az általuk számon tartott piacok is gazdaságilag egyre jelentősebbé válnak. A jog ezekre a helyzetekre valamiképpen már most reagál, a megoldáskeresés és annak megtalálása egyes országokban már megindult. A megoldások piaca ugyan még nem olyan jelentős, mint a jelenségé, amire a választ keresik, de a valósághoz történő felzárkózás útján már történt előrehaladás. A változó gazdasági, társadalmi és főként technológiai környezetben a társadalom számára a létező és újonnan létrejövő jogviszonyokra alkalmazható szabályrendszer és így a jogbiztonság és kiszámíthatóság megteremtése az, ami a leggyakrabban megfogalmazódik mint elvárás a jog irányába. Az elmúlt évtizedekben felgyorsult technológiai fejlődés ugyanakkor talán olyan proaktív természetet is igényel a joptól, ami mindeddig szokatlan volt. Talán a fogalmi határokat feszegetve és olykor azokat megkérdőjelezve kell most előrehaladni, mert nem tudhatni, hogy a mesterségesintelligencia-kutatás, a robotika és a számítástechnika fejlődése milyen változtatásokkal fog még – akár rövid távon is – előállni, és elképzelhető, hogy amikor a következő nagy újítás a laboratóriumokból kikerülve a valóság részévé válik, a jognak nem marad túl sok ideje a reagálásra.